

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2022

Laura Šimonová

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Osvícenec a Lékař Julien Offray de La Mettrie a jeho úvahy o člověku
The Enlightenment Thinker and Doctor Julien Offray de La Mettrie and his
Reflection of Human Being

Laura Šimonová

Vedoucí práce: PhDr. Jan Zdichynec, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání, Francouzský jazyk se
zaměřením na vzdělávání

2022

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Osvícenec a lékař Julien Offray de La Mettrie* prohlašuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 19. 4. 2022

.....

podpis

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala za bezbřehou a osvícenou pomoc panu PhDr. Janu Zdichyncovi, Ph.D., za jeho trpělivost s mými pokusy o vysvětlování filozofických teorií, krkolomnými souvětími a také za pevné vedení, díky kterému jsem se ve svém vlastním výkladu neztrácela a vždy věděla, kam se mám obrátit či do jaké publikace se podívat. Dále bych ráda poděkovala své rodině za podporu, trpělivost a ochotu vyslechnout opakovaně podrobný životopis La Mettrieho.

Abstrakt

Tato bakalářská práce pojednává o osvícenci La Mettrie a rozebírá jeho dva vybrané spisy *Člověk stroj* a *Člověk rostlina*. V první části se budu zabývat francouzským osvícenstvím

a nejvýznamnějšími osobnostmi tohoto myšlenkového proudu jako nezbytného kontextu. Spisy La Mettrieho jsou do značné míry filozofickým pojednáním, které se budu snažit přiblížit a nastínit tak jednak autorovy, v mnoha ohledech revoluční pohledy na smysl života, ale i jeho osobnost. Budu se zabývat i předmluvami k jiným La Mettrieho dílům, které byly psány jeho současníky či pokračovateli. Primárně budu vycházet z českých překladů, ale zohledním i originální francouzské znění. Zaměřuji se zde také na pohled současníků na La Mettrieho. La Mettrieho originalitu v kontextu vědění doby jsem do větších detailů nerozváděla a ponechávám si tak toto téma jako předmět mého dalšího bádání. Díla La Mettrieho vycházela také na českém území převážně v padesátých letech 20. století s předmluvami, které jsou doplněny o značně propagandistické a tendenční informace. Okomentuji zde také stručné životopisy jejich pisatelů a také naznačím jejich vzájemné vazby. Budu se zamýšlet nad tím, proč byly právě tyto spisy využity mimo jiné i za účelem komunistické propagandy. V závěru se zabývám možnými příčinami toho, proč se tento filozof stal téměř zapomenutým a z jakého důvodu je o něm v české odborné literatuře publikováno jen velmi málo.

Klíčová slova: osvícenství; Julien Offray de La Mettrie (1709–1751); *Člověk stroj*; *Člověk rostlina*; Francie; filozofie, Voltaire, ateismus, materialismus, české překlady a vydání (50. léta 20. století)

Abstract

This bachelor's thesis discusses the Enlightenment thinker La Mettrie and analyses his two selected writings, *Man the Machine* and *Man the Plant*. In the first part, I will discuss the French Enlightenment and the most important figures of this school of thought as a necessary context. La Mettrie's writings are very much a philosophical treatise, which I will attempt to approach by outlining both the author's, in many ways revolutionary, views on the meaning of life, and his personality. I will also consider the prefaces to other works by La Mettrie, written by his contemporaries or successors. Primarily, I will draw on Czech translations, but I will also consider the original French version. I also focus here on the view of La Mettrie's contemporaries. I have not elaborated on La Mettrie's originality in the context of the knowledge of the time and I keep him as a subject for my further research. La Mettrie's works were also published in the Czech territory mostly in the 1950s with prefaces that are supplemented with highly propagandistic and tendentious information. I have also given brief biographies of their writers and tried to indicate their mutual connections. I will reflect on why these writings were used, among other things, for communist propaganda purposes. Finally, I discuss the possible reasons why this philosopher became almost unknown and why not much has been published about him in the Czech literature.

Key words: Enlightenment, Julien Offray de La Mettrie (1709–1751), France, *Man a Machine*; *Man a Plant*; philosophy, Voltaire, Atheism, Materialism; Czech Translations and Publications (the Fifties of 20th century)

Obsah

Úvod	8
1. Dějiny osvícenství	11
1.1. Počátky osvícenství v Anglii	11
1.2. Osvícenství ve Francii	12
1.3. Vliv osvícenství na státní aparát ve Francii	14
1.4. Osvícenství a náboženství	15
1.5. Encyklopedisté	17
1.6. Pozice La Mettrieho mezi současníky	19
1.6.1. Voltaire	19
1.6.2. Albrecht Von Haller	20
2. Životní osudy a kariéra La Mettrieho	21
2.1. Rodinný život	25
3. La Mettrieho teorie o životě.	26
3.1. Teorie evoluce	26
3.2. Materialismus	27
3.3. Ateismus	28
4. Rozbor díla Člověk stroj.....	29
4.1. Paratexty	29
4.1.1. Oznámení tiskařovo	29
4.1.2. Dopis adresovaný Albrechtu Von Hallerovi	30
4.2. Člověk stroj – rozbor vlastního díla	31
4.3. Nemoc, spánek	33
4.4. Potřeby duše ve vztahu k tělu	35
4.5. Člověk a zvíře v komparaci	37
4.6. Zločin a trest	42
4.7. Zákon přírody	43
4.8. Shrnutí myšlenek v díle <i>Člověk stroj</i>	44
5. Člověk rostlina.....	45
5.1. Kapitola první	46
5.2. Kapitola druhá	47
5.3. Kapitola třetí	49
6. Analýza novodobé předmluvy k oběma dílům.....	51
6.1. Předmluva Jindřicha Srovnala	53
6.2. Předmluva Ivana Svitáka	55
Závěr	57
Seznam literatury	59

Úvod

„Duch špatně vedený je jako herec zkažený venkovskou scénou.“

(Julien Offray de La Mettrie)

Vystihnout podstatu osvícenství v celé jeho šíři není vůbec jednoduché, nicméně by nebylo přesné, pokud bychom rozuměli pojmem osvícenství pouhý souhrn filozofických teorií a metod. Osvícenství je totiž něco daleko širšího než myšlenkový proud, který ovlivnil společnost. Mohli bychom tvrdit, že se jedná o jakýsi životní styl, pronikající do všech sfér veřejného života, který se začíná na evropské půdě objevovat ke konci 17. století. Osvícenství znamenalo změnu přístupu v metodologii práce vědců a k odlišnému nahlížení na problematiku víry, vzdělání a literatury. Ono „osvícení“ tedy nechápeme, ač by se tak možná mohlo na první pohled zdát, jako činnost spojenou s něčím nadpozemským či božským, mnohdy je tomu právě naopak. Osvícenci se řídili, aspoň ze svého pohledu, zdravým rozumem. Jako ono světlo tedy označujeme rozum, rozumovost, nevypovídá o tom jen český termín pro tento myšlenkový proud, kupříkladu v anglickém jazyce hovoříme o *The Enlightenment*, to je historizující výraz, který postupně nahradil *Age of Reason* (věk rozumu),¹ ve francouzštině pak *Lumières* (osvícení). Etymologie slova se tedy nemění v žádném ze zmíněných jazyků, mluvíme o něčem osvíceném, co prosvítlo tmu nevědomosti, nevědomost, kterou prosvítí znalost a vědění. Osvícenství převyšuje ostatní filozofické směry svým nesmírným vlivem do sfér literátů a vědců.² Nově také, cože je v době, o které hovoříme, značně přelomové, objevuje se zde tzv. osvícenecký absolutismus, to znamená, že se osvícenství přeneslo i na vládnoucí vrstvy, což vypovídá o tom, jaký obrovský význam pro společnost 18. století tento směr měl.³ Ovšem jak v které oblasti, ve Francii pak o osvíceneckém absolutismu mluvit nemůžeme.⁴

Ovšem stejně jako vývoj v Evropě se odehrával jiným tempem, také osvícenství mělo své fáze a odehrávalo se v různých zemích odlišnými způsoby.⁵ Zatímco ve Francii se adresují

¹ HAUBELT, Josef. *České osvícenství*. 2., rev. a rozš. vyd. Praha: Rodiče, 2004.

² GRIMSLEY, Ronald, ed. *The Age of Enlightenment 1715-1789*. 1st publ. London: Penguin Books, ©1979. Pelican Books.

³ IM HOF, Ulrich, *Evropa a osvícenství*; [Z německého orig. přeložil]: Pokorný, Martin. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 268 s.

⁴ BĚLINA, Pavel-Teoretické kořeny a státní praxe osvícenského absolutismu v habsburské monarchii. Pavel Bělina. In: *Československý časopis historický* / Praha : Ústav československých a světových dějin ČSAV 29 [79], č. 6, (1981), s. 879-905.

⁵ Lorman, Jaroslav - Tinková, Daniela. *Post tenebras spero lucem. Duchovní tvář českého a moravského osvícenství*. [Ed.]: Lorman, Jaroslav - Tinková, Daniela. Praha : Casablanca, 2008. 414 s

útočné spisy církevní hierarchii a vládnoucím vrstvám, v českých zemích se jedná spíše o hnutí historiografické a vlastenecké, za účelem najít historické důkazy vlastní existence, které měly odůvodnění v nízké míře vlasteneckého smýšlení na území českých zemí v první polovině 18. století.⁶ České země byly součástí většího celku monarchie, tudíž byla pochopitelná ona touha po odůvodnění vlastní existence a snaha vykreslit dějiny zemí českých jako jistou snahu o znovuzískání suverenity vlastního národa.⁷ Přineslo nový pohled na vládu a pokusilo se upravit pohled na světskou a církevní dogmatiku do takové míry, že některé publikace označují osvícenství za předvoj francouzské revoluce roku 1789, která znamenala bezpochyby obrovský milník. Také optimistický pohled do budoucna byl něčím zcela novým a neotřelým, ale i vítanou změnou po letech, kdy zrak lidstva spočíval převážně na událostech století předcházejících.⁸ Jelikož jsem studentkou učitelských oborů, ráda bych vyzdvihla také význam osvícenství pro pochopení nálad společnosti 18. století ve školské praxi. Nálad oné změny, která musela zcela nezvratně nastat kvůli znovunastolení rovnováhy, která byla po krizi naplněném sedmnáctém století tím, co společnost potřebovala.⁹ Osvícenství bylo převratné a nadobro změnilo pohled na způsob nazírání na základní hodnoty po celém světě.

Filozofa a lékaře La Mettrieho jsem se rozhodla studovat mimo jiné právě proto, že jsem se o něm v českých odborných publikacích mnoho nedočetla. Jeho život a teorie nejsou v české odborné literatuře dostatečně rozpracovány, a v mnoha publikacích je jeho jméno zmíněno a okomentováno v pouhých pár větách. V důsledku tohoto jsem byla při vypracovávání odkázána povětšinou na cizojazyčnou literaturou, převážně v angličtině a francouzštině. Když jsem se na jeho jméno dotazovala svých kolegů z fakulty i některých vyučujících, většinou jsem nedostala uspokojivou odpověď, což mě překvapilo a podnítilo k tomu, abych uvrhla trochu světla na jeho život a pokusím se srozumitelně vysvětlit základní pilíře, které tvořily jeho životní filozofii. Ačkoliv filozofii nestuduji, bylo pro mě velmi zajímavé studovat jeho teorie o tělu, duši a lidských potřebách. Aby se mi lépe orientovalo ve filozofických spisech, použiji *Malé dějiny filozofie*¹⁰ a *Dějiny filozofie: jasně a stručně*.¹¹

⁶ Konečný, Michal - Cerman, Ivo. *Tváře osvícenství*. Michal Konečný, Ivo Cerman. První vydání Kroměříž: Národní památkový ústav, 2021.

⁷ HAUBELT, Josef. *České osvícenství*. 2., rev. a rozš. vyd. Praha: Rodiče, 2004.

⁸ Ibidem. s. 13.

⁹ Ibidem.

¹⁰ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Vyšehrad, 1999.

¹¹ HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filozofie: jasně a stručně*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008. 265 s.

Některé části rozebíraných spisů se pak pokusím okomentovat v kontrastu český překlad a francouzský originál. Český překlad La Mettrieho děl pokládám až na výjimky za velmi přesný a pokud by se mi zdál neodpovídající, vynasnažím se na tento fakt poukázat a okomentovat ho. Mimo jiné jsem též hledala korespondenci, kterou by si La Mettrie mohl vyměňovat kupříkladu s Voltairem, a to ve francouzském internetovém archivu, tam se mi ale nepodařilo nic dohledat. V úvodní části a zasazení do kontextu mi poslouží publikace *The Age of Enlightenment* od Ronalda Grimsleyho, kterou považuji za velmi přehlednou a užitečnou práci o osvícenství, zahrnující jeho evropský vývoj.¹² Monografie, s kterými jsem pracovala byly převážně staršího data vydání, co se týče La Mettrieho životopisu, využívala jsem hojně Boissierovu monografii o La Mettriem, která vyšla v roce 1931, tu ostatně využíval také Jindřich Srovnal ve své předmluvě.¹³ Dále také budu zohledňovat knihu *La Mettrie: philosophie, science et art d'écrire*,¹⁴ která mi osvětlí základy materialistických teorií v La Mettrieho díle. Na závěr se pokusím analyzovat předmluvy k La Mettrieho dílům a jejich možný přesah do let minulých se stručnými životopisy jejich pisatelů.

¹² GRIMSLEY, Ronald, ed. *The Age of Enlightenment 1715-1789*. 1st publ. London: Penguin Books, ©1979. Pelican Books.

¹³ BOISSIER, Raymond. *La Mettrie, Médecin, Pamphlétaire et Philosophe (1709–1751)*. Paris: Belles Lettres, 1931.

¹⁴ PASCHOUD, Adrien, ed. a PÉPIN, François, ed. *La Mettrie: philosophie, science et art d'écrire*. Paris: Éditions Matériologiques, 2017. 308 stran. Collection "Histoire du matérialisme".

1. Dějiny osvícenství

1.1. Počátky osvícenství v Anglii

Anglii bychom mohli považovat za kolébkou osvícenství, také se jí pro osvícence stala a obzvláště to můžeme tvrdit o těch francouzských. Anglie byla jedním z možných vzorů jakéhosi ideálního státu. Na rozdíl od absolutismem ovládané Francie, kde bylo panovníkovo slovo zákonem, se právě v Anglii začala rodit monarchie spíše parlamentního stříhu.¹⁵ K šíření této myšlenky přispěli také Voltaire a Montesquieu, kteří zpravovali své francouzské krajany o režimu, jaký panoval v Anglii, díky tomu byla také značně idealizována, ovšem připadala v úvahu jako jediná, mluvíme-li o souladu s osvíceneckými dogmaty.¹⁶ Mezi zvučnými jmény anglické osvícenecké filozofie, která jsou často citována nejen ve francouzských osvíceneckých pracích, musíme zmínit Johna Locka.¹⁷

John Locke tvrdil, že křesťanství odpovídá požadavkům lidského rozumu, což je myšlenka, která se do značné míry stala inspirací nejen pro La Mettrieho, jehož náboženské teorie pak analyzuji níže v této práci.¹⁸ Locke také mimo jiné hlásal svobodu tisku. Byl odpůrcem Descartesových teorií metafyzická, představil ale výhody studia idejí ve vztahu k jejich původu a jejich pozorování vůči myšlení a smyslovému experimentu.¹⁹ Lockovy spisy byly hojně překládány a obdivovány obzvláště Voltairem, který se zasloužil o jejich popularizaci napříč francouzskou intelektuální scénou.²⁰ Ve svých *Anglických či Filosofických listech* Voltaire poprvé představil Lockovy teorie a tradici anglického empirismu.²¹ To znamenalo nejen průlom francouzského empirismu, ale také položení základu francouzského materialismu.²² Voltaire byl také pohlcen anglickým liberalismem a pokoušel se ho dávat do kontrastu s absolutistickou hierarchií vládnoucí ve Francii.²³

¹⁵ IM HOF, Ulrich, *Evropa a osvícenství*.; Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001.

¹⁶ LA METTRIE, Julien Offray de. Výbor z díla. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958. Filosofická knihovna (Nakladatelství Československé akademie věd).

¹⁷ PEARSE, Meic. *The age of reason: from the wars of religion to the French Revolution, 1570-1789*. 1st pub. Oxford, UK: Monarch Books, 2007.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ GARLAND, Henri B. a Ronald GRIMSLEY. *The Age of Enlightenment*. England: Penguin books, 1979.

²⁰ HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie: jasně a stručně*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008.

²¹ LA METTRIE, Julien Offray de. Výbor z díla. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958.

²² Ibidem. s. 7.

²³ Ibidem.

O Newtonovi se pak Locke, označovaný například Srovnalem jako jedna z nejvlivnějších postav působící na francouzské osvícenství, vyjadřuje jako o zakladateli fyziky.²⁴ Stal se průkopníkem anglické empirické metody, osvícenství, racionality a přírodních věd, svět viděl skrze matematiku, pozorování a také experiment.²⁵ Co se týče jejich postoje k náboženství, oba byli věřícími křesťany, Newton dokonce tvrdil, že Bůh může zasahovat přímo a upravit zákony fyziky. Pro osvícence byl Newton, i přes jeho dogmatický přístup k náboženství, vědec a filozof hodný následování, mimo jiné i pro jeho zásluhu povznést anglickou *Royal Society of London for improving Natural knowledge*.²⁶ Newtonova vize přírody jako dílčí součást vytvoření harmonie a pořádku, který má podporovat člověka v objevování jejích tajemství, byla zásadní i pro La Mettrieho, jenž tento názor sdílel a obhajoval ve svých pracích.²⁷

Také anglický myslitel Thomas Hobbes (1599-1679) se zabýval naukou o státu a označuje se za hlavně politického myslitele a svými současníky byl považován za ateistu.²⁸ Bylo tomu tak hlavně kvůli jeho přesvědčení o tom, že mravnost není člověku vrozena, ale je získána až ve společenském sjednocení a zpochybňování křesťanství jako lidského výmyslu.²⁹ Navzdory podobně kritickým názorům na církevní hierarchii, které pozorujeme u La Mettrieho a Hobbese, v díle *Člověk stroj* ani *Člověk rostlina* na něj nenajdeme výrazné odkazy.³⁰

1.2. Osvícenství ve Francii

Situace ve Francii se pro státní aparát, tedy převážně pro římskokatolickou církev a panovníka a jeho dvůr a úřady, kteří té doby ztělesňovali dominující a neotřesitelnou součást státu, nevyvíjela dobře. Po smrti Ludvíka XIV., zastánce jasného a pevného absolutistického vedení státu, přichází obrat. Společnost si žádá změnu a z pera francouzských intelektuálů se začínají objevovat náznaky nového přístupu k životu, církvi a vědění. Asi nejpřesnější je přirovnání osvícenství k náladě, která se začala pomalu vkrádat mezi evropské myslitele. Ve Francii můžeme za jednoho z prvních osvíceneckých filozofů jmenovat Descarta, ten je sice ještě představitelem klasicistního 17. století, ale již v slavném díle *Grand siècle* se od něj dozvídáme, že je nutné nejen rozum mít, ale hlavně

²⁴ LA METTRIE, Julien Offray de. Výbor z díla. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ GRIMSLEY, Ronald, ed. The Age of Enlightenment 1715-1789. 1st publ. London: Penguin Books,

²⁸ STÖRIG, Hans Joachim. Malé dějiny filozofie. Praha: Vyšehrad, 1999.

²⁹ Ibidem. s. 214

³⁰ LA METTRIE, Julien Offray de. Výbor z díla. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958

ho umět používat.³¹ Jeho teorie označované jako karteziánství byly ale u pozdějších osvícenců terčem kritiky.³² Tento přístup reflektovaný ve vztahu k matematice a vědě, tedy ve smyslu logického uvažování můžeme pozorovat také u Newtona a německého filozofa Leibnize.³³ Racionalistický přístup k filozofii se odrazil i na jejím vyučování na francouzské akademické půdě. Filozofie již neměla být jakousi podřadnou vědou, ale zcela nezávislým vědním oborem, součástí studia jakéhokoli oboru či fakulty, měla být jakousi elementární přípravou pro ostatní vědní obory.³⁴

Kromě akademické půdy filozofie kralovala i v salonech pařížské aristokracie, filozofie byla zkrátka „à la mode“. Těžko definovatelná společenská vrstva, kterou nazýváme buržoazie, byla právě v první polovině 18. století ve Francii na vzestupu.³⁵ To znamenalo nejen růst jejich politického vlivu, ale i počátek šíření filozofických spisů a jejich pronikání mezi tyto „privilegované“ vrstvy, což podporovalo vydávání knih pro znalejší publikum.³⁶ Aby se ale filozofické spisy dostaly mezi co největší množství lidí, začali jejich autoři obsah zjednodušovat a doplňovat texty tak, aby byly pro společnost co nejvíce čtivé.³⁷ Vedlejší účinek velkého šíření těchto děl mělo za důsledek to, že lidé začali autonomně, tedy nezávisle na panovníkovi či církvi přemýšlet o otázkách metafyzických a etických.³⁸ To byl zásadní obrat, protože ve století předcházejícím tomu osvěcenému se např. Molière ve svých slavných komediích vysmíval právě konvencím a neschopnosti lidí přemýšlet nad jakoukoliv problematikou, která by je mohla donutit vyslovit svůj osobní názor, to totiž nebylo v zájmu ani panovníka, ani církve.³⁹

Filozofové osvěceneckého ražení se často nebáli otevřeně kritizovat to, co bylo v rozporu s jejich ideály a cíli.⁴⁰ Z důvodu zhoršených sociálních podmínek po celé Francii byly osvěcenecké spisy doslova hltány veřejností a často tajně opisovány.⁴¹ Je jasné, že tyto spisy nebylo možné vydávat žádnou oficiální cestou a mnohdy dokonce anonymně. Jean Meslier

³¹ Ibidem.

³² STÖRIG, Hans Joachim. Malé dějiny filozofie. Praha: Vyšehrad, 1999.

³³ Ibidem.

³⁴ IM HOF, Ulrich, *Evropa a osvícenství*.; Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001. .

³⁵ Ibidem

³⁶ Ibidem. s. 17.

³⁷ DÜLMEN, Richard van – Všetíček, Martin, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století). Díl 1. Dům a jeho lidé*. Dülmen, Richard van. Praha: Argo, 1999

³⁸ Ibidem.

³⁹ HAUBELT, Josef. České osvícenství. 2., rev. a rozš. vyd. Praha: Rodiče, 2004.

⁴⁰ DURANT, Will a DURANT, Ariel. The age of Voltaire: a history of civilization in Western Europe from 1715 to 1756, with special emphasis on the conflict between religion and philosophy. New York: Simon and Schuster, 1965.

⁴¹ IM HOF, Ulrich, *Evropa a osvícenství*.; Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001.

ve své *Závěti venkovského kněze* otevírá téma zhoršené situace lidí žijících na francouzském venkově.⁴² V tomto díle však přetransformoval teorii deismu, které se budu věnovat později v souvislosti s La Mettrie, a to tak, že ona Nejvyšší bytost nemohla ze své podstaty stvořit strašlivý svět, který je pro jeho obyvatele peklem na zemi. Tento pesimistický pohled se ale nedočkal širšího následování, jelikož osvícenství hledí zpravidla vpřed nikoliv se skepsí a pesimismem, nýbrž ve víře v lepší, rozumem prosvícené zítřky.⁴³ Ovšem nebyl to pouze rozum, který je leitmotivem osvíceneckých prací, a to nejen na francouzské půdě, často se také setkáváme se slovem/pojmem příroda. Jean D’Alambert, významný encyklopedista napsal, že „*Příroda je systém světa kolekce všech vytvořených věcí.*“⁴⁴ La Mettrie označuje přírodu jako původce veškeré hmoty.⁴⁵

Ve Francii se mimo jiné osvícenský přístup reflektuje i v tvorbě románů, jejich pisatelé se zaměřují na nová témata, a otevírají tak prostor ke společenské debatě nejen skrze filozofické spisy.⁴⁶ Mezi tématy převládala touha poznat nepoznané civilizace a kultury, a přiblížit tak obyvatelům krajiny a zvyky dosud nepoznané. Montesquieu ve svých *Perských listech* ironizuje pohled Francouzů na cizince a jejich chování k nim, čímž se vysmívá se francouzskému pokrytectví v kontrastu s touhou po všem orientálním. V díle *O Duchu zákonů* je popsáno také anglické politické uspořádání, jeho a Voltairovu fascinaci anglickým politickým uspořádáním jsem již komentovala výše a promítala se i do jejich románové tvorby.⁴⁷

1.3. Vliv osvícenství na státní aparát ve Francii

Pokud bylo osvícenství s něčím neslučitelné, byl to absolutismus tradičního ražení. Svoboda slova a vláda rozumu nekorespondovala ani s přáním francouzských panovníků, kteří ctili tradici vlády nad Francií pevnou rukou a pomocí úzké spolupráce s církví. Ludvík XIV., zvaný Král Slunce, panovník, který prohlásil, že on sám je státem, byl příkladem pro své nástupce jak okázalostí svého dvoru, tak přístupem k poddaným. Zatímco například v Prusku či na území habsburské monarchie se panovníci rozhodli využít osvícenství jako jednu z cest k novým reformám, kterým mohou pomoci zlepšit podmínky pro obyvatele země, francouzský panovník jaksi zaspal dobu. Josef II. na území habsburské

⁴² Ibidem. s. 10.

⁴³ HAUBELT, Josef. České osvícenství. 2., rev. a rozš. vyd. Praha: Rodiče, 2004.

⁴⁴ GRIMSLEY, Ronald, ed. The Age of Enlightenment 1715-1789. 1st publ. London: Penguin Books,

⁴⁵ HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie: jasně a stručně*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008.

⁴⁶ GARLAND, Henri B. a Ronald GRIMSLEY. *The Age of Enlightenment*. England: Penguin books, 1979.

⁴⁷ Ibidem. s. 10.

monarchie vytvořil řadu důležitých reforem a právem je označován za osvíceneckého panovníka.⁴⁸

Dalším příkladem osvíceneckého absolutismu vídeňského dvora je Leopold II., ten se chtěl vyvarovat chyb, kterých se bezostyšně dopouštěl jeho švagr Ludvík XVI.⁴⁹ Právě skutečnost, že se francouzský panovník nepřizpůsobil náladám ve společnosti, je jedním z příčin jeho tragického konce. Příčiny jeho zanedbání a nezakročení do vyhrocené situace můžeme přičítat právě tradici nekompromisního absolutismu, jenž vyznával jeho předchůdce Ludvík XIV. Od jeho dob se ale mnoho změnilo, osvícenství přineslo mimo jiné i touhu po svobodě a rovnosti. Na rozdíl od anglického osvícenství, to francouzské bylo o poznání radikálnější, a také proto situace na francouzském území přinesla revoluci roku 1789.⁵⁰ K sociální nevyváženosti také přispíval rozvoj buržoazie a její stále větší vliv na francouzskou politiku, na druhou stranu kupříkladu v Anglii byly na vzestupu střední vrstvy.⁵¹

1.4. Osvícenství a náboženství

Jak jsem již výše uvedla, osvícenství je založené na rozumovosti, chceme-li, na víře v rozum. Jak se tedy ona rozumovost slučovala s dogmaty římskokatolické církve – přeci jenom právě protireformace je často zmiňovaná jako hlavní příčina vzniku osvícenství.⁵² Již jsem se výše zmínila o osvícenecké teorii deismu. Deismus je takzvané „rozumové“ náboženství, jehož základ tvoří víra v *Nejvyšší jsoucnost*⁵³, zjednodušeně můžeme říci, že deisté věří v Boha, ale jako jeho jedinou zásluhu mu přikládají samotné stvoření života, tím ovšem role nejvyšší bytosti končí a na další události na jím stvořené Zemi již Bůh nemá vliv.⁵⁴ Je tedy pochopitelné, že pro deisty se stala církevní hierarchie nepochopitelnou, naproti tomu pro římskokatolickou církev se tato teorie stala neakceptovatelnou. Kromě deismu ale ve Francii rostl zájem i o okultismus a iluminismus, pod vlivem spisovatele Swedenborga.⁵⁵ Josef Haubelt, možná ovlivněn svými marxistickými východisky, ve své knize o osvícenství píše, že je charakterizováno nejen rozumovostí ale právě i svým

⁴⁸MAGENSCHAB, Hans *Josef II. Revolucionář z boží milosti*. [Z něm. originálu přeložil]: Tvrdík, Milan. Praha: Brána, 1999.

⁴⁹PETRÁŇ, Josef. *Kalendář: velký stavovský ples v Nosticově Národním divadle v Praze dne 12. září 1791*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1988. Spirála.

⁵⁰STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Vyšehrad, 1999.

⁵¹GARLAND, Henri B. a Ronald GRIMSLEY. *The Age of Enlightenment*. England: Penguin books, 1979.

⁵²HAUBELT, Josef. *České osvícenství*. 2., rev. a rozš. vyd. Praha: Rodiče, 2004.

⁵³Ibidem. s. 12.

⁵⁴Ibidem.

⁵⁵GARLAND, Henri B. a Ronald GRIMSLEY. *The Age of Enlightenment*. England: Penguin books, 1979.

protináboženským postojem, který se stal až součástí tohoto myšlenkového směru.⁵⁶ S jistotou to ale nemůžeme tvrdit ani u většiny francouzských osvícenců.⁵⁷

Ano, je to složitější, mezi hlavními představiteli vcelku radikálního vystupování proti oficiální římskokatolické církvi musíme označit Voltaira a právě lékaře a filosofa La Mettrieho, jímž se zabývá tato práce.⁵⁸ Také Montesquieu ve svém epistolárním románu *Perské listy* otevírá diskuzi o vnímání neevropských náboženství Francouzi, tento román zavdal počátek teorii geografické koncepce, jejíž jádro spočívá v charakterizaci náboženství dle místa a přírodních podmínek, které ovlivňují její obyvatele.⁵⁹ Tato teorie otevírá další prostor pro osvíceneckou diskuzi o tom, do jaké míry je náboženství historicky odvozené.⁶⁰ Jedním z hlavních a zároveň nejvýraznějších vyznavačů postojů namířených proti církvi byl bezpochyby Voltaire, jenž považoval církev za hanebnou a odpudivou, byl zároveň vyznavačem deismu.⁶¹ Právě Voltaire věnoval této tematice několik spisů a tvoří jednu z hlavních myšlenek jeho díla, s kritikou církve se v jeho díle setkáváme prakticky všude. V jeho *Esejích o mravech* se vyjadřuje k nesmyslnosti válek za církevní dogmata. V jiném díle se negativně vyjadřuje k pronásledování hugenotů za vlády Ludvíka XIV.⁶² Lásku k Bohu a k bližnímu ale označuje za něco, co je pro člověka opravdu důležité. Vidíme tedy, že osvícenský rozum se často dostával do rozporu s oficiální církví a často se přikláněl i k její kritice. Mimo rozpory v ideologii ale docházelo k otevřeným střetům církve a osvícenců samotných, v La Mettrieho spisech je Voltaire častým terčem kritických poznámek právě pro jeho odlišný postoj k náboženství a jeho rozdílného pojetí. Denis Diderot pak označoval La Mettrieho hanlivými výrazy i ve spojitosti s La Mettrieho ateismem.⁶³

Jméno La Mettrieho je často skloňováno ve spojitosti s přímými konflikty s církví a oficiální medicínou. Některé jeho spisy namířené proti francouzským lékařům byly

⁵⁶ Ibidem. s. 10.

⁵⁷ Lorman, Jaroslav - Tinková, Daniela. *Post tenebras spero lucem. Duchovní tvář českého a moravského osvícenství*. [Ed.]: Lorman, Jaroslav - Tinková, Daniela. Praha: Casablanca, 2008. 414 s.

⁵⁸ HOLZBACHOVÁ, Ivana. *Voltaireovo pojetí náboženství* [online]., 10 [cit. 2021-9-7]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/115492/1_StudiaPhilosophica_57-2010-1_11.pdf?sequence=1

⁵⁹ ROTREKL, František. *Osvícenská kritika náboženství* [online]. [cit. 2021-9-8]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1421/jaro2005/RLA07/418091/Osvicenska_kritika_nabozenstvi.pdf

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Ibidem.

⁶² ROTREKL, František. *Osvícenská kritika náboženství* [online]. [cit. 2021-9-8]. f

⁶³ Ibidem. s. 3.

dokonce odsouzeny k veřejnému spálení.⁶⁴ Jeho evoluční teorie, v té době zcela unikátní, z podstaty prostě nemohly být přijímané církví, sám La Mettrie byl kromě materialisty také de facto ateistou. Otázkou Boha a jeho existence se zabývá hned v první části jeho díla *Člověk stroj*, zde pozorujeme kritický pohled, s jakým La Mettrie na klérus a vůbec církevní dogmatiku jako takové nahlíží, neuznává je již ze samotné podstaty jejich existence, konkrétněji se tomuto budu věnovat později.⁶⁵

Na druhou stranu zde máme osvícence, kteří se ke křesťanství stavěli zcela jinak. Rousseau díly *La Nouvelle Héloïse* a *Profession de foi* napomohl oživit pocity, na jejichž základě ortodoxní katolická církev získala velkou výhodu. V podobné souvislosti bychom mohli zmínit i Chateaubriandovo *La Génie du Christianisme*. Tyto vlivy emocionálního zadostiučinění bychom mohli těžko nalézt v intelektualismu osvícenství.⁶⁶ Právě fakt, že náboženství bylo nedílnou součástí každodenního života a pro předmoderní společnost takřka nepostradatelné, bylo důvodem, proč se většina osvícenců kromě rozumu zcela proti náboženství jako takovému nevymezovala, otázka duše a její spásy nebyla zcela vyřazena z témat filozofických pojednání.⁶⁷

Na otázku, zda je odpor k církvi součástí myšlenkového směru nazvaného jako osvícenství, jsme si již částečně odpověděli, Josef Haubelt tvrdí, že tomu tak bylo u francouzských osvícenců, ale jak tomu bylo v českých zemích? Jak jsem již uvedla, zde se situace značně lišila. Nedá se tedy s jistotou tvrdit, že by čeští osvícenci otázku náboženství nezmiňovali vůbec, je ale důležité říct, že odpor proti římskokatolické církvi nepatřil mezi hlavní témata jejich prací tak, jak tomu bylo u vybraných osvícenců, jimiž byli například Voltaire a Julien Offray de La Mettrie.

1.5. Encyklopedisté

Asi bychom marně hledali podobně živoucí důkaz osvícenství, jakým je právě francouzská Encyklopedie. Encyklopedie byla explozí nových teorií, vyznačovala se jejich zkoumáním, snahou o zachycení a zdokonalení lidského vědění. Kromě Denise Diderota za úspěchem Encyklopedie stálo mnoho literátů a intelektuálů francouzské scény.⁶⁸ Encyklopedie tedy rozhodně nespolehala na jednoho muže, ale na vzájemnou spolupráci. Tento způsob operativní spolupráce měnil Encyklopedii v práci společnosti mužů, jakousi knihu

⁶⁴ LA METTRIE, Julien Offray de. Výbor z díla. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958.

⁶⁵ BOISSIER, Raymond. La Mettrie, *Médecin, Pamphlétaire et Philosophe* (1709–1751). Paris: Belles Lettres, 1931.

⁶⁶ GARLAND, Henri B. a Ronald GRIMSLEY. *The Age of Enlightenment*. England: Penguin books, 1979.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ GRIMSLEY, Ronald, ed. *The Age of Enlightenment 1715-1789*.

paradigmat doby, což odpovídalo osvíceneckým ideálům.⁶⁹ V době jejího vzniku byla podobná publikace s uceleným rámcem velice potřebná hlavně z důvodu šíření osvíceneckých ideálů a jejich oblíbenosti mezi intelektuály a buržoazií.⁷⁰ Na začátku měla být Encyklopedie tvořena pouze dvěma překlady anglických prací publikovaných v roce 1728, ovšem Denis Diderot měl ve svých představách ambicióznější plán. Přesto, že byl Diderot do té doby známý pouze jako překladatel a autor *Filozofických myšlenek*, byl jmenován šéfredaktorem společně s Jeanem d'Alembertem, který si zajistil evropskou slávu jako matematik a vědec, jenž sice oficiálně svolil pouze k zodpovědnosti za sekci právě vědy a matematiky, v konečném důsledku se ale vyjadřoval i k jiným tématům. První svazek byl vydán v roce 1751 doplněný o předmluvu Jeana d'Alemberta, *Discours préliminaire*,⁷¹ která byla vnímána za syntézu moderních myšlenek.⁷² Již od počátku své existence se Encyklopedie potýkala se snahami katolické církve o pozastavení její činnosti, mezi hlavní odpůrce Encyklopedie se řadili především jezuité. Jejich nevůle byla možná způsobena pocitem ohrožení či konkurence vůči svému *Dictionnaire de Trévoux*. Zlom přišel roku 1757, právě v tomto roce byl vydán oficiální zákaz proti pokračování vydávání. Diderot byl přesvědčen o nutném pokračování ve vydávání Encyklopedie a byl odhodlaný tak činit i v ilegality. V době vydávání Encyklopedie ale sami šéfredaktoři obeznamenovali veřejnost s řadou chyb, kterými byla Encyklopedie poznamenána, jako například nerovnováha témat, přičemž ty důležité byly často vynechány či okomentovány krátkými články. D'Alembert si připouštěl nevyváženou kvalitu článků, z nichž mnohé byly nekoherentní a neorganizované.⁷³ Encyklopedie tak nakonec nebyla možná významná svým obsahem jako takovým, ale myšlenkami, které ukázaly na nutnost vytvořit ji, ostatně encyklopedisté se vyjadřovali i k aktuálním tématům, ale zároveň se nepokoušeli podrýt autoritu náboženství či základních morálních principů, naopak některé články jsou více než tradicionalistické. Snažili se ale o podání pravdy jejich vlastním způsobem. Samotná úloha La Mettrieho v Encyklopedii není v sekundární literatuře zmiňována a nedohledala jsem jí, pokud do ní přispíval, nejspíše se nejednalo o zásadní články, které by vyvolaly otevřené reakce jeho současníků.

⁶⁹ PEARSE, Meic. *The age of reason: from the wars of religion to the French Revolution*, 1570-1789.

⁷⁰ Ibidem. s. 70.

⁷¹ GRIMSLEY, Ronald, ed. *The Age of Enlightenment 1715-1789*. London: Penguin Books

⁷² Ibidem. s. 70.

⁷³ GRIMSLEY, Ronald, ed. *The Age of Enlightenment 1715-1789*. 1st publ. London: Penguin Books

1.6. Pozice La Mettrieho mezi současníky

Velká a zvučná jména La Mettrieho doby jsem již zmínila v přechozích kapitolách, tj. významné představitele osvícenství a La Mettrieho současníky jako byl Voltaire, Diderot, D'Alambert, Montesquieu, zkrátka ty, jejichž díla přežila dobu. La Mettrie ve svých dílech, a je to pro jeho styl psaní typické, se cynickými a sarkastickými poznámkami obrací právě i na svoje současníky, což bylo zdrojem konfliktů mezi ním a jeho současníky.

1.6.1. Voltaire

Toto pozorujeme u jeho komentářů týkajících se Voltaira.⁷⁴ On sám, jako autor mimořádně činný, měl taktéž sklony k ironii a cynismu, příkladem jsou díla *Candide* a *Zadig*.⁷⁵ Nanejvýš zajímavé dílo, které bych ráda vyzdvihla, je Voltaireovo *Le Siècle de Louis XIV.*, zde se Voltaire snaží uchopit dějiny a historii jiným způsobem, a to zachytit člověka této doby a jeho „ducha“.⁷⁶ Dílo reflektuje mimo jiné postoj Voltaira ke králi Ludvíku XIV., co je nanejvýš zajímavé, je jeho vlastně nečekaně pozitivní pohled na tohoto absolutního panovníka.⁷⁷ Voltaire se zde prokazuje mistrem jazyka, i on se nebojí v tomto směru kriticky obracet na své současníky. Příkladem může být jeho poznámka na účet Pierra Bayleho, Voltaire sám byl také jeho obdivovatelem, zde se ale k němu vyjadřuje kriticky kvůli častému používání familiárních výrazů a místy i sklony k vulgarismům.⁷⁸ Na tomto příkladu je patrné, že Voltaire přikládal nesmírný důraz právě slovní zásobě a jazyku nejen u sebe ale i u ostatních. Radikálnost jeho názorů se projevila také v přesvědčení o tom, že uskutečnění demokracie je možné pouze v menších státech, bylo pro něj nepředstavitelné, že by pro stát velký jako Francie tento typ státního zřízení, tedy jiný než absolutní v čele s monarchií, mohl být dlouhodobě udržitelný.⁷⁹ Postava filozofa pak ve Voltaireových očích sloužila jako možnost přinést změnu myšlení společnosti a prostředek k větší toleranci mezi lidmi.⁸⁰ Ačkoliv bychom mohli například ve způsobu kritického a ironického přístupu La Mettrieho a Voltaira najít paralely, jejich přístupy a osobnosti byly natolik rozdílné, že se k La Mettrie k jeho postojům staví často negativně. Voltaire měl mimo jiné neshody i s dalším filozofem

⁷⁴ LA METTRIE, Julien Offray de. Výbor z díla. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958.

⁷⁵ GRIMSLEY, Ronald, ed. *The Age of Enlightenment 1715-1789*. 1st publ. London: Penguin Books

⁷⁶ VOLTAIRE. *The age of Louis XIV*. London: Dent and Sons, [1926]. Everyman's library. 780, History.

⁷⁷ Ibidem. s. 10.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ BOISSIER, Raymond. *La Mettrie, Médecin, Pamphlétaire et Philosophe (1709 –1751)*. Paris: Belles Lettres, 1931; GRIMSLEY, Ronald, ed. *The Age of Enlightenment 1715-1789*. London: Penguin Books.

⁸⁰ Ibidem.

již pozdější doby osvícenecké, kterého obvykle zařazujeme až do druhé „vlny“ osvícenství⁸¹ a to Jeanem Jacquesem Rousseauem.⁸²

1.6.2. Albrecht Von Haller

Dalším takovým sporem byl i konflikt s Albrechtem Von Hallerem, který probíhal prakticky po celou dobu La Mettrieho tvorby.⁸³ La Mettrie měl s Hallerem konflikt na osobní rovině. Jablkem sváru se měl stát spis La Mettrieho, ve kterém použil myšlenku Albrechta Hallera, neuvedl však zdroj, Haller ho následně obvinil z plagiátorství.⁸⁴ Albrecht von Haller byl švýcarský polyhistor, botanik, lékař a v neposlední řadě pisatel básní. Povaha Hallera se značně lišila od libertinstvím a ironií překypujícího La Mettrieho, navíc, sám Haller údajně neměl smysl pro humor,⁸⁵ čehož se La Mettrie nebál využít k vlastnímu pobavení. Haller se narodil v roce 1708 a zemřel v roce 1777⁸⁶, na první pohled toho měl s naším filosofem dost společného, studium u Boerhaava, stejně tak dosáhl uznání už ve velmi brzkém věku.⁸⁷ Jejich spor nebyl charakteru vědeckého, tito dva lékaři se lišili v jedné podstatné věci, Haller jakožto evangelík považoval náboženství za důležitou a takřka nezpochybnitelnou pravdu, byl to muž počestný a z dnešního pohledu bychom mohli říct, že proti La Mettriemu staromódní a rodinného typu, naproti tomu stál La Mettrie, který je často označován termínem libertin.⁸⁸ Haller se cítil dotčený familiárním tónem a oslovením, jakým s ním jeho francouzský sok komunikoval skrze předmluvu jeho díla *Člověk stroj*.⁸⁹

⁸¹ DURANT, Will a DURANT, Ariel. *The age of Voltaire: a history of civilization in Western Europe from 1715 to 1756*, with special emphasis on the conflict between religion and philosophy. New York: Simon and Schuster, 1965

⁸² IM HOF, Ulrich, *Evropa a osvícenství*.; Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001.

⁸³ PASCHOUD, Adrien, ed. a PÉPIN, François, ed. *La Mettrie: philosophie, science et art d'écrire*. Paris: Éditions Matériologiques, 2017.

⁸⁴ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*.

⁸⁵ Ibidem. 16.

⁸⁶ Ibidem s. 95.

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Vyšehrad, 1999.

⁸⁹ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. s. 95.

2. Životní osudy a kariéra La Mettrieho

Datum La Mettrieho narození je v různých publikacích viděno různě, v předmluvě k La Mettrieho dílu *L'homme machine* z roku 1856, doplněné o předmluvu Julese Assézata, je datum narození 25. prosince 1709⁹⁰, oproti tomu v publikaci Raymonda Boissiera je uvedeno 19. prosince.⁹¹ Většina La Mettrieho životopisů, které jsou také mým pramenem, čerpají z *Éloge de La Mettrie (Chvalozpěv)*,⁹² psané pruským panovníkem Fridrichem II., na jehož dvoře filozof pobýval až do své smrti. Tento Chvalozpěv byl přednesen v Berlíně na zasedání akademie tajemníkem královských příkazů Dargetem.⁹³ Boissier ve své publikaci o La Mettriem kritizuje všechny předešlé pokusy o sepsání La Mettrieho životopisu, jmenovitě pak Assézata, Reného Paqueta a Poritzkyho a obviňuje je ze slepého přepisování Bedřichova Chvalozpěvu.⁹⁴ Naopak vyzdvihuje práci Pierra Lemého, jehož práci se právě inspiroval pro svou vlastní knihu.⁹⁵ Kolem života La Mettrieho panuje jakýsi stín tajemství, které se zatím nepodařilo žádnému z historiků a dalších pisatelů, jejichž monografiemi byl podmětem, rozluštit. Může za to možná La Mettrieho složitá osobnost, která neměla ve své době obdoby a jež je právě pro svou jedinečnost a rozporuplnost možná zapomenuta.

Další spor mezi pracemi Assézata a Boissiera panuje ve jménu otce La Mettrieho, Assézat uvádí jméno otce jako Julien Offray de La Mettrie a vysvětluje jeho zaměstnání coby významného obchodníka.⁹⁶ Boissier naopak to, že otec byl „*sieur de La Haute Chambre*“, *sieur* se používalo jako zdvořilá oslovení *Monsieur*. *Haute Chambre* by mohlo znamenat, že byl politicky angažovaný, možná také členem parlamentu, určitě ale velice zámožný.⁹⁷ O matce Marie Gaudron nemáme téměř žádné informace.⁹⁸

La Mettrie se narodil v přístavním městě Saint-Malo v malebném regionu Bretan. Rodina měla kromě La Mettrieho tři děti, a to syna a dvě dcery. Pro odpor

⁹⁰ La Mettrie, Julien Offray de (1709-1751). *L'Homme machine*, par La Mettrie. Avec une introduction et des notes de Assézat. [Précédé de l'éloge de l'auteur, par Frédéric II, roi de Prusse.]

⁹¹ VOLTAIRE. *The age of Louis XIV*. London: Dent and Sons, [1926]. Everyman's library. 780, History.

⁹² BOISSIER, Raymond. *La Mettrie, Médecin, Pamphlétaire et Philosophe (1709–1751)*. Paris: Belles Lettres, 1931.

⁹³ Ibidem. s. 10.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ La Mettrie, Julien Offray de (1709-1751). *L'Homme machine*, par La Mettrie. Avec une introduction et des notes de Assézat. [Précédé de l'éloge de l'auteur, par Frédéric II, roi de Prusse.]

⁹⁷ BOISSIER, Raymond. *La Mettrie, Médecin, Pamphlétaire et Philosophe (1709–1751)*. Paris: Belles Lettres, 1931.; LA METTRIE, Julien Offray de (1709-1751). *L'Homme machine*, par La Mettrie. Avec une introduction et des notes de Assézat.

⁹⁸ Ibidem.

La Mettrieho k jemu předurčenému obchodnickému povolání mu byla otcem určena kariéra duchovního, zdá se ale, že La Mettrie sám o této kariéře nikdy nesnil a vlastně ani vážně uvažoval, těžko si totiž představit povolání jdoucí proti jeho povaze silněji než právě církevní kariéru. O jeho raném studiu nemáme přílišných zpráv, snad jen že byl pod silným jezuitským vlivem,⁹⁹ poté odjíždí na školu do Coutance, nicméně toto období na jeho osobnosti ani jeho díle nezanechalo přílišné pozůstatky.¹⁰⁰ Později se dle dostupných pramenů setkáváme s La Mettrie v Paříži, z důvodu studia, následně se na čas se přesouvá i do Plessis, kde je pod silným vlivem jansenisticky smýšlícího učitele Cordiera.¹⁰¹ Tento muž na něj zapůsobil do té míry, že měl La Mettrie napsat jansenismem ovlivněné dílo, které je ale dnes ztraceno. La Mettrie vzhledem k jeho pozdějším neutuchajícím ateistickým tendencím na svoje rané dílo nebyl pyšný a spekuluje se i o La Mettrieho podílu na jeho likvidaci.¹⁰² Další studium La Mettrie absolvuje v Caen, kde se věnuje umění rétoriky.¹⁰³ V roce 1725 se začíná vzdělávat ve fyzice v Harcourt, ale studium fyziky je v této době pojato spíše jako kartesiánsky podaný soubor věd o přírodě, čímž je pro La Mettrieho zklamáním. Toto ho na doporučení jeho dobrého přítele Hunalda přivádí ke kariéře medika na univerzitě v Paříži a poté i v Remeši. Studium na univerzitě v Remeši trvalo dva roky a sestávalo se také z, jak tomu bylo běžné, cyklu klasických pojednání, to mohlo mít pro vývoj mladého filozofa rozhodující význam. La Mettrie mu bylo v době dokončení studia 28 let.

Výše zmíněný Hunald, narozený v provincii Chateaubriant, byl o osm let mladší než La Mettrie, a studoval v Paříži a Remeši.¹⁰⁴ Obětoval svůj život anatomii, byl zvolen do Akademie věd (*L'Académie des Sciences*) v pouhých dvaceti třech letech, což bylo i na dobu jeho života velice neobvyklé. Následovalo studium ve Vídni, Hunald se vrátil do Paříže v roce 1728 a publikoval odborné práce jako *L'État du coeur dans la systole, Les*

⁹⁹ LANGE, Friedrich Albert. *Geschichte des Materialismus: und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart. Bd. I, Geschichte des Materialismus bis auf Kant*. Leipzig: Alfred Kröner, 1926.

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ BOISSIER, Raymond. *La Mettrie, Médecin, Pamphlétaire et Philosophe (1709 – 1751)*. Paris: Belles Lettres, 1931.

¹⁰⁴ LANGE, Friedrich Albert. *Geschichte des Materialismus: und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart. Bd. I, Geschichte des Materialismus bis auf Kant*. Leipzig: Alfred Kröner, 1926.

Fistules Lacrymales, také lékařský pamflet *Le Baillon*.¹⁰⁵ Umírá 15. prosince 1742, což bylo pro přítele La Mettrieho velkou ránou.¹⁰⁶

Již z dob La Mettrieho studia jsou známy jeho kritické poznámky mířící proti privilegování lékařů ve společnosti a tehdejší prestiži této profese, která byla často spojená čistě jen se společenským postavením. La Mettrie rozporoval jejich často chybějícími praktickými znalostmi a skutečnému vykonávání lékařské činnosti a také způsobem vyučování medicíny na univerzitě. Později se právě tyto myšlenky rozvinuly v mnoha jeho dílech, kde kritizuje zkostnatěle dogmatické a scholastické přístupy lékařů na francouzských, především pařížských univerzitách.¹⁰⁷ Doslova zlomový význam mělo pro mladého La Mettrieho setkání s lékařem a učencem Hermanem Boerhaavem (1668-1738)¹⁰⁸, za kterým se rozhodl odjet do Holandska v roce 1833.¹⁰⁹ Boerhaave byl považován za jednu z největších kapacit lékařského umění, jeho znalosti se opíraly o teorie Borelliho a Beglioviho, jeho koncepce lidského těla spočívala v mechanickém přístupu k němu a spojení s kartesiánskými teoriemi o živém duchu.¹¹⁰ Boerhaave byl ale pro La Mettrieho vzorem nejen po stránce lékařské, ale také ve věci materialismu, jehož vyznavatelem se později La Mettrie stal.¹¹¹ Například právě ve výše zmíněném díle *Člověk stroj* můžeme pozorovat velmi silný vliv Boerhaavovy mechanické teorie na mladého La Mettrieho obzvláště pak v teorii o lidském těle jako stroji s jeho pružinami.¹¹²

Hermann Boerhaave se narodil v roce 1668 ve Voorhoutu. Svoje studia začal řečtinou, hebrejštinou, historií filozofie a matematikou.¹¹³ Svoji kariéru filozofa na počátku zakládal

¹⁰⁵ BOISSIER, Raymond. *La Mettrie, Médecin, Pamphlétaire et Philosophe* (1709–1751). Paris: Belles Lettres, 1931.

¹⁰⁶ Ibidem.

¹⁰⁷ PASCHOUD, Adrien, ed. a PÉPIN, François, ed. *La Mettrie: philosophie, science et art d'écrire*. Paris: Éditions Matériologiques, 2017.

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ LANGE, Friedrich Albert. *Geschichte des Materialismus: und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart. Bd. I, Geschichte des Materialismus bis auf Kant*. Leipzig: Alfred Kröner, 1926. 12, 404 s.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ LA METTRIE, Julien Offray de. Výbor z díla. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958. Filosofická knihovna (Nakladatelství Československé akademie věd).

¹¹² LA METTRIE, Julien Offray de. Výbor z díla. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958. Filosofická knihovna (Nakladatelství Československé akademie věd).

¹¹³ BOISSIER, Raymond. *La Mettrie, Médecin, Pamphlétaire et Philosophe* (1709–1751). Paris: Belles Lettres, 1931.

na kritice Spinozy a Hobbesa.¹¹⁴ Lékařské řemeslo začal provádět ve svých dvaceti dvou letech, stal se váženým medikem a založil svoji vlastní kliniku, umírá v roce 1738.¹¹⁵

Po návratu z Holandska se La Mettrie dokonce rozhodl přeložit čtyři Boerhaavovy práce, ale také k nim přiložit svou vlastní s názvem *Rozprava o venerických chorobách*. Tato práce se dočkala kritiky ze strany Jeana Astruca, člena kolegia pařížské univerzity, pro La Mettrieho byla tato kritika, namířená proti jeho osobě, definitivní tečkou za dobrými vztahy s akademickými členy lékařské univerzity.¹¹⁶ Hned v roce 1744 La Mettrie vydává pamflet naplněný sarkasmem, jehož hlavním terčem byla právě francouzská medicína. Tento pamflet byl však pouze druhým z řady děl, kritizujících praktiky francouzských lékařů. Pamflet s názvem *Politika lékaře Machiavelliho* byl odsouzen k veřejnému spálení a pro La Mettrieho po tomto incidentu přestalo být na francouzské půdě bezpečno. Utekł nejdříve do Gentu, následně se pak usadil v Middelburgu, kde sepsal tříaktovou komedii s názvem *Pomstěná fakulta*, zde se mísila La Mettrieho nenávist k francouzské medicíně spolu s materialistickým smýšlením.¹¹⁷ Poté se La Mettrie přemísťuje, a to do Leydenu, kde vydává další dílo naplněné ostrou kritikou proti lékařství *Dílo Penelopino* a téměř ve stejnou dobu, tedy v roce 1748 i dílo *Člověk stroj*. La Mettrie se v něm vymezuje proti Descartově teorii jsoucna, ten tvrdil, že jsoucno se dělí na dvě substance, a to na rozlehlou hmotu a myslícího ducha, La Mettrie je přesvědčen o tom, že hmota není nepohyblivá a chová princip svého pohybu v sobě samé. Z této teorie pak vyplývají jeho další myšlenky.¹¹⁸ Vysvětluje, že není nutné předpokládat Boha jako princip světového pohybu, myšlení je dle La Mettrieho jen vedlejší funkce darovaná přírodou, která se pouze rovná těm ostatním.¹¹⁹ La Mettrie tedy předpokládá, že člověk je přirozeně vybavený k tomu, aby myslel. Stejnou teorii, nahrazující Descartův dualismus, vyznával i Holbach, nazýváme jí materialismus, tomuto tématu se budu blíže věnovat v nadcházejících kapitolách.¹²⁰ Materialismus také více rozvinul Marx a Engels ve formě takzvaného historického a dialektického materialismu,

¹¹⁴ Ibidem. s. 30.

¹¹⁵ Ibidem.

¹¹⁶ LA METTRIE, Julien Offray de (1709-1751). *L'Homme machine*, par La Mettrie. Avec une introduction et des notes de Assézat. [Précédé de l'éloge de l'auteur, par Frédéric II, roi de Prusse.]

¹¹⁷ PASCHOUD, Adrien, ed. a PÉPIN, François, ed. *La Mettrie: philosophie, science et art d'écrire*. Paris: Éditions Matériologiques, 2017.

¹¹⁸ LA METTRIE, Julien Offray de. Výbor z díla. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958.

¹¹⁹ PASCHOUD, Adrien, ed. a PÉPIN, François, ed. *La Mettrie: philosophie, science et art d'écrire*. Paris: Éditions Matériologiques, 2017.

¹²⁰ Ibidem.

souvislostmi mezi La Mettrieho dílem, myšlením a těmito teoriemi se budu věnovat v nadcházejících kapitolách.¹²¹

2.1. Rodinný život

14. listopadu roku 1739 se La Mettrie žení v bretaňském Lorientu s Marií Louisou Droneau, která byla již v době tohoto sňatku jednou ovdovělá.¹²² Ze sňatku se narodily nejméně dvě děti, dívka a chlapec, z nichž přežila otce pouze dívka, chlapec zemřel v nízkém věku, právě jemu je pak věnovaná většina děl. Nevíme, zda žil ještě v době vydání děl, nicméně právě adresování děl tomuto chlapci zmátlo mnoho kritiků, kteří se domnívali, že se jedná o fiktivního syna a byl využíván jen pro potřebu autora. Obecně o rodinném životě La Mettrieho nevíme mnoho, ve svých dílech nikdy nezmiňuje svoji ženu, což nenaznačuje, že by k ní měl velké citové pouto. To potvrzovalo také její zanechání i s dětmi v Bretani při cestě do Pruska, pouhé tři roky po svatbě, kde také později umírá.¹²³ La Mettrieho životopisec Boissier píše, že ze svědectví se nám dostává zpráv o jisté plaché dívce, která La Mettrieho navzdory velkému pohoršení doprovázela právě na dvůr Fridricha II.¹²⁴ Smrt

Smrt La Mettrieho zastihla v necelých 42 letech poté co v Berlíně, na večeři u Milorda Tyrconnela, velvyslance Francie v Prusku, pozřel lanýži nadívanou bažantí paštiku.¹²⁵ Skutečná příčina jeho smrti ale přesto není známá, víme, že La Mettrie odmítl lékařskou pomoc, protože spoléhal na své vlastní metody, koupal se a pouštěl si žilou.¹²⁶ Ovšem ani to La Mettrieho nezachránilo, ohledně jeho smrti panují mnohé dohady, jelikož na zmiňovanou otravu byla údajně velmi rychlá, je tedy možné, že se jednalo o spojení otravy se zánětem appendixu, nebo jiné nádorové onemocnění tohoto orgánu, což by bylo pravděpodobnější než pouhá intoxikace jídlem.¹²⁷ Neslavný konec tohoto velkého ale dnes zapomenutého filozofa se stal předmětem posměšků jeho současníků, jeho hrob pak,

¹²¹ HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie: jasně a stručně*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008. 265 s.

¹²² BOISSIER, Raymond. *La Mettrie, Médecin, Pamphlétaire et Philosophe (1709 – 1751)*. Paris: Belles Lettres, 1931.

¹²³ Ibidem. s. 20.

¹²⁴ BOISSIER, Raymond. *La Mettrie, Médecin, Pamphlétaire et Philosophe (1709 – 1751)*. Paris: Belles Lettres, 1931.

¹²⁵ BOISSIER, Raymond. *La Mettrie, Médecin, Pamphlétaire et Philosophe (1709 – 1751)*. Paris: Belles Lettres, 1931.

¹²⁶ Ibidem.

¹²⁷ Ibidem.

navzdory jeho přání nenajdeme ve klidném a domovském městě Saint-Malo, ale v dnes již německém Friedrichstadtu.¹²⁸

O povaze La Mettrieho osobnosti se můžeme dnes jen dohadovat, za svou ironii a sarkasmus skrýval i svůj osobní a rodinný život, pro mnoho lidí jeho generace byl s jistotou nepochopený pro jeho radikální názory, které ani nemohly a nesnažily se korespondovat s diskurzem jeho doby. Z deníku jeho sluhy víme, že byl u něj ve veliké oblibě, a dokonce o něm tvrdil, že má nejlepší srdce ze všech lidí.¹²⁹ La Mettrie byl ale člověkem odvážným bojujícím za svoje názory často nehledě na následky a pohoršení, které na oplátku mohl získat.

3. La Mettrieho teorie o životě.

3.1. Teorie evoluce

Nemůžeme sice tvrdit, že La Mettrie ve svém díle vytvořil doslova vlastní ucelenou teorii evoluce, tak, jak jsme toho svědky například u Charlese Darwina. Přesto, že se zabýval otázkou vývoje člověka a přírody, často nebyl schopen ji, jakkoliv podložit, či se o to pokusit. La Mettrie byl přesvědčen o tzv. jednotě přírody, ta měla být dle něj právě na tomto základě zkoumána, i když má pak určité diverzifikující se formy, ty ale fungují v naprosté harmonii právě s její jednotou.¹³⁰ Úvahy o původu člověka jsou pak v jeho dílech často více hledáním argumentu a způsobem vyjádření se hlavně proti Descartově teorii dualismu více než za účelem tvorby ucelené teorie evoluce.¹³¹

La Mettrie byl přesvědčen, že podstatou věcí, tedy jejich kořen a původ je vždy jen jeden a to příroda, jejíž podstatu hledáme právě v oné homogenitě přírody.¹³² Tuto teorii si pak můžeme vykládat jako jakousi alternativu cartesiánské teorie podstaty člověka a hmoty, tedy dualismu. La Mettrie kritizuje to, že Descartes vidí zvíře jako pouhý stroj, nicméně dle La Mettrieho nelze zapomenout to, že i zvíře je schopné citlivosti a myšlení stejně tak jako člověk. Právě příroda pak vytváří zvířata podle stejné „formy“ jako člověka, tedy aby mohla cítit, myslet, kát se, to opět dokazuje její homogenitu.¹³³ La Mettrie nebyl prvním filozofem, který se stavěl kriticky k Descartově teorii dualismu, tato kritika byla předmětem

¹²⁸ Ibidem.

¹²⁹ Ibidem.

¹³⁰ PASCHOUD, Adrien, ed. a PÉPIN, François, ed. La Mettrie: philosophie, science et art d'écrire. Paris: Éditions Matériologiques, 2017. 308 stran. Collection "Histoire du matérialisme".

¹³¹ Ibidem.

¹³² Ibidem. 280.

¹³³ Ibidem. 285.

práce především pro německého filozofa Leibnize, jenž ji odmítá právě pro jím vnímaný vesmír jako nekonečně dělitelný, na Leibnizovu teorii abstraktně matematicky pojímané hmoty ale La Mettrie reaguje se značnými výhradami.¹³⁴ La Mettrie také v *Epikurově systému* vysvětluje, že příroda je slepá a produkuje svoje díla bez toho, aby je znala, například oko by pak nevytvořila k tomu, abychom viděli, ale aby zrcadlilo obrazy, které vidíme.¹³⁵

3.2. Materialismus

Materialisté vyznávají teorii hmoty, to znamená, že vše je hmotou a k tomu, abychom pochopili podstatu věcí, je nutné poznat právě onu hmotu, jakýkoliv náznak dualismu či jiné teorie doprovázející hmoty jsou pak klamy.¹³⁶ Tyto klamy, tímto termínem materialisté označují i náboženství, jsou zcela vědomé a záměrně prováděné lidmi, kteří v nich vidí příležitost, přinášející jim osobní profit. Velkým dílem materialismu, vydaným v roce 1770, považovaným za velmi dobře zpracované, je *Systém přírody*.¹³⁷ Autorem měl být Dietrich von Holbach, společně se spisy La Mettrieho pak dala tato díla základ francouzskému materialismu.¹³⁸ La Mettrie často ve svých spisech rozporuje materialismus a spiritualismus vedením vnitřní polemiky, například v díle *Pojednání o duši* je každá kapitola v rozporu s tou následující, La Mettrie tak jednal s úmyslem zastříť svoje myšlenky, ale také naznačit jejich evoluci v díle.

Ve spisu *Člověk stroj* se již setkáváme s odlišným způsobem psaní, kdy je La Mettrie přesvědčeným materialistou od začátku do konce.¹³⁹ La Mettrie svoje materialistické teorie formuluje jako zkoumání lidského poznání v místě jeho původu, a nikoliv pouze jeho možných forem, vše co je člověku známo, je pak utvořeno na základě předchozí zkušenosti. Právě proto La Mettrie předvídá neúspěch zkoumání člověka spekulativními prostředky, jako jedinou nosnou informaci totiž považuje zkušenost.¹⁴⁰ Některé jeho materialistické teorie se těšily velkému zájmu hlavně po jeho smrti, nejvíce pak v Německu, sloužící především jako zdroj polemik a pojednání.¹⁴¹ Kromě reakcí na spor La Mettrieho s Albrechtem Von Hallerem i po La Mettrieho smrti, je La Mettrie

¹³⁴ STÖRIG, Hans Joachim. Malé dějiny filozofie. Praha: Vyšehrad, 1999.

¹³⁵ LA METTRIE, Julien Offray de. Epikurův systém: Člověk rostlina; Anti-Seneka ; List mému duchu ; Umění užívat. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1966.

¹³⁶ STÖRIG, Hans Joachim. Malé dějiny filozofie. Praha: Vyšehrad, 1999.

¹³⁷ Ibidem.

¹³⁸ Ibidem. s. 269.

¹³⁹ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. Výbor z díla, I: Člověk stroj.

¹⁴⁰ Ibidem. 27.

¹⁴¹ PASCHOUD, Adrien, ed. a PÉPIN, François, ed. *La Mettrie: philosophie, science et art d'écrire*. Paris: Éditions Matériologiques, 2017.

zmiňován v několika dalších publikacích a rozporován obzvláště v materialistickém pohledu na náboženství.¹⁴² Jedním z autorů, jenž zmiňuje La Mettrieho ve svém díle negativně, a vyjadřuje se k jeho teoriím, byl Hermann Samuel Reimarus, teolog a ředitel lycea v Hamburgu,¹⁴³ ovšem oproti již zmíněnému Von Hallerovi La Mettrieho materialistické teorie nezavrhuje úplně, ale dále je rozvíjí a odvolává se například k myšlence přírodního náboženství.¹⁴⁴

3.3. Ateismus

Je těžké, až nemožné, vystihnout podstatu ateismu v několika větách, jelikož má nekonečně mnoho forem a výkladů. Samotný La Mettrie by mohl být označený za ateistu, ostatně by tomu odpovídalo i jeho materialistické smýšlení, kdy správné osvícení stačí k tomu, aby se lidé osvobodili od svých neřestí, a žádné náboženství tedy není zpravidla nutností.¹⁴⁵ Jak jsem již výše zmínila, postavení La Mettrieho k oficiálním institucím bylo obecně velmi problematické, ať už se jednalo o římskokatolickou církev či francouzskou Akademii.¹⁴⁶ Hlavní roli totiž namísto náboženství přikládá přírodním vědám, materialismu a morálce.¹⁴⁷ Otázka víry je v La Mettrieho dílech problematická i proto, že on sám vlastně nevěřil v osvícení všeho „prostého lidu“, to bylo také součástí argumentu, který předkládal Bedřichu II., když ho ujišťoval o bezpečnosti materialismu pro absolutního vladaře.¹⁴⁸ La Mettrie jednoduše nebyl přesvědčen o tom, že by se společnost mohla natolik semknout, povznést a odloučit se tak od náboženství.¹⁴⁹ Tento přístup je typický pro osvícence tzv. první generace, ke kterým La Mettrie patřil.¹⁵⁰ Pro La Mettrieho je náboženství možnou cestou pro nevzdělaný lid, který není schopen dodržovat základní lidské principy, jenž musí být definovány kupříkladu desaterem.¹⁵¹ Naopak jedinými, které La Mettrie považuje za schopné cítit lidskost jsou filozofové, podobně je tomu u Diderota.¹⁵² Obecně jsou La Mettrieho ateistické názory v mnohém protirečící a občas bývají považovány

¹⁴² Ibidem. s. 221.

¹⁴³ Ibidem.

¹⁴⁴ Ibidem.

¹⁴⁵ STÖRIG, Hans Joachim. Malé dějiny filozofie. Praha: Vyšehrad, 1999.

¹⁴⁶ GRIMSLEY, Ronald, ed. The Age of Enlightenment 1715-1789. 1st publ. London: Penguin Books, 1979. Pelican Books.

¹⁴⁷ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. s.29.

¹⁴⁸ Ibidem.

¹⁴⁹ BOISSIER, Raymond. La Mettrie, Médecin, Pamphlétaire et Philosophe (1709 – 1751). Paris: Belles Lettres, 1931.

¹⁵⁰ GRIMSLEY, Ronald, ed. The Age of Enlightenment 1715-1789. 1st publ. London: Penguin Books, 1979. Pelican Books.

¹⁵¹ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. s.29.

¹⁵² Les encyclopédistes. Louis Ducros. Paris: Champion, 1901.

za esoterické a ve své době zastaralé.¹⁵³ I přes tyto zřejmé rozpory v La Mettrieho teoriích víme, že v jeho dílech vyjadřuje svůj postoj k náboženství především opovrhujícími komentáři mířícími na adresu despotické církve a jejích služebníků, což můžeme, mimo jiné, pozorovat hned v úvodních kapitolách spisu *Člověk stroj*, konkrétní příklady ateismu v tomto díle budu uvádět při jeho rozboru.¹⁵⁴

4. Rozbor díla *Člověk stroj*

4.1. Paratexty

4.1.1. Oznámení tiskařovo

Dílo *Člověk Stroj* začíná oznámením tiskařovým, jeho jméno není uvedeno, ve starých vydáních se ovšem setkáváme s přiznáním autorství pseudonymu Elie Luzak.¹⁵⁵ Toto oznámení je prezentováno jako dílo tiskaře tohoto spisu, který cítil povinnost vyjádřit se k jeho, v té době skandálnímu obsahu a zároveň tak na něj reagovat jistou formu polemiky. Tento tiskař v prvních dvou stránkách spisu komentuje své vlastní náboženské teorie, které jsou v silném rozporu s La Mettrieho sklony k ateismu. Je si jist neotřesitelností římskokatolické církve a také klade důraz na důležitost ponechání prostoru nevěřícím. Dle jeho tvrzení by jim mělo být umožněno vyjádřit se, a to tím způsobem, aby nedošlo k bezprecedentnímu odsouzení myšlenky jako kacířské. Jako nebezpečný dopad snahy o umlčení nekatolíků vidí hrozbu a negativní dopad v utvrzení jejich v ateismu.

„Et dès qu'il commence à douter, adieu la conviction et par conséquent la religion!“¹⁵⁶

Další nebezpečí represivního zacházení s nekatolíky uvádí mimo jiné v tom, že instituce církve nesmí působit vystrašeně, jelikož by to i mezi jejími členy rozšiřovalo dojem její vlastní otřesitelnosti.¹⁵⁷ *„Quel moyen, quelle espérance de confondre jamais les irréligionnaires, si on semble les redouter?“¹⁵⁸*

Podotýká také to, že filozof se nemůže dotknout zjevení, jež představuje náboženství, právě v této větě se nám poodhaluje pravý pisatel této předmluvy. Oznámení je totiž s největší pravděpodobností dílo samotného La Mettrieho,¹⁵⁹ v La Mettrieho dílech pozorujeme s

¹⁵³ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*.. s. 32.

¹⁵⁴ Ibidem.

¹⁵⁵ Ibidem.

¹⁵⁶ LA METTRIE, Julien Offray de (1709-1751). *L'Homme machine*, par La Mettrie. Avec une introduction et des notes de Assézat. [Précédé de l'éloge de l'auteur, par Frédéric II, roi de Prusse.]; (*„A jakmile začnou pochybovat, sbohem přesvědčení a v důsledku toho i náboženství!“*)

¹⁵⁷ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV

¹⁵⁸ La Mettrie, Julien Offray de (1709-1751). *L'Homme machine*, par La Mettrie. Avec une introduction et des notes de Assézat. [Précédé de l'éloge de l'auteur, par Frédéric II, roi de Prusse.]; (*„Jaký máme prostředek, jakou naději, že umlčíme nevěrce, pokud se bude zdát, že se jich bojíme?“*).

¹⁵⁹ Ibidem.

pravidelností tuto polemiku s vlastními díly i názory a uvedu je i při níže při podrobném rozboru v kapitolách. Autora tohoto oznámení nám poodkrývá i použitá ironie a sarkasmus. Tvzení o nedotknutelnosti náboženství filozofem mohla sloužit i jako únik v podobě popření autorství díla, praktikoval to i Voltaire a jiní.¹⁶⁰ Toto byla ovšem u církví a státem pronásledovaných pisatelů běžná praxe při případném uskutečnění konfliktu. Jak jsem již zmínila výše, tento způsob polemiky se svými vlastními díly je u La Mettrieho poměrně častý, přistupuje k nim tak, jako kdyby je nepsal, odporuje si, chválí se, činí tak za účelem krystalizování svých vlastních názorů a v mnohých případech i pro čtenářovo či své vlastní pobavení.

4.1.2. Dopis adresovaný Albrechtu Von Hallerovi

Pozadí sporu mezi Von Hallerem a La Mettrie jsem se již věnovala v přecházejících kapitolách, důkaz o malicherném popichování ze strany La Mettrieho najdeme hned v prvních stránkách spisu *Člověk stroj*.¹⁶¹ La Mettrie se zde, kromě přehnaně ironizujících oslovení Von Hallera, kdy ho přirovnává k synu Apollonovu či slavnému lékaři a badateli Girolamovi Fracastrovovi se také vysmívá například Hallerovým básnickým pokusům, když píše: „*Avšak četba Vašich okouzlujících básní mě sama pronikla příliš, než abych se nepokusil vyslovit, co mi vnukly.*“¹⁶²

La Mettrie v dopisu čerpá ze svého díla *O Rozkoši* a vyzdvihuje význam radosti ze života, z rození idejí a hledání pravdy, čímž provokuje konzervativního Von Hallera, ten je pak postaven do role, kdy má strach z lásky, a proto volí lepší východisko v podobě četby a meditace.¹⁶³ Dále se zabývá postavou filozofa, kterou karikuje tak, aby zdánlivě odpovídala Hallerovým snahám o pěstování moudrosti a přístupům k vědění a studiu jako takovému například ve větě: „*Ne, dobytí celého světa nestojí za radost, jakou pociťuje filosof ve své pracovně, obklopen mlčenlivými přáteli, kteří mu nicméně řeknou vše, co si přeje slyšet.*“¹⁶⁴ Osobní povaha sporu mezi dvěma filozofy je ale evidentní hlavně v bezprostředním obviňování Von Hallera z ješitnosti, což byl pravděpodobně odkaz na jejich spor o plagiát. V prvních pár stránkách najdeme spoustu odkazů jak na filozofy a La Mettrieho současníky, mimo jiné i odkaz na klasického filologa Josepha Justa, který

¹⁶⁰ Ibidem. s. 91.

¹⁶¹ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958.

¹⁶² Ibidem. s. 41.

¹⁶³ Ibidem. s. 43.

¹⁶⁴ Ibidem. s. 44.

byl chloubou univerzity v Leydenu, kde La Mettrie studoval. Na závěr La Mettrie oslovuje Hallera jako lékaře, ale hlavně jako přítele a s ironií ho žádá, aby zhodnotil La Mettrieho úspěchy v lékařském řemesle, obecně se tak vyjadřuje k Hallerově chybějícímu smyslu pro humor, pedantismu a snahu o vševědoucnost.¹⁶⁵

4.2. Člověk stroj – rozbor vlastního díla

Toto dílo není nějakým způsobem více členěno než na již zmíněné Oznámení a dopis Albrechtu Von Hallerovi, La Mettrie dále píše bez většího rozdělení textu na jednotlivé kapitoly. La Mettrie počíná spis úvahou o náboženství a rozděluje filozofické nauky do dvou skupin, z čehož jednu tvoří materialismus a druhou, mladší, pro něj představuje spiritualismus, jak jsem již zmínila výše, zde se prezentuje pro La Mettrieho typické používání kontrastu k vysvětlení podstaty věci. Spiritualismus je dle filosofického slovníku učení, které je charakteristické například pro Leibnize a Descarta, spiritualismus se vyznačuje vyzdvihováním života a duchovních záležitostí nad materiální (hmotné) statky.¹⁶⁶ V dalších řádcích zpochybňuje i teorii Leibnizovu a Descartovu hlavně v reakci na spory o dualismus a monismus.¹⁶⁷ Jako další příklad teorie o duši se La Mettrie zaměřuje na otázku víry, naráží na neshody mudrců a teologů v Bibli, píše, tak, že nikdo neví, co Písmo chtělo vyjádřit slovem duch a v této otázce se mezi sebou ani oni neshodují, dodává, že ve většině případů je tento problém podobný, tj. různost výkladů Písma.¹⁶⁸ Samotné uvedení písma jako „to“ si můžeme vyložit jako popření něčeho vyššího, než označuje samotné Písmo. Lišící se výklady Písma uvádí na několika příkladech, jeho ateismus se opět projevuje v těchto citacích: „*Jestliže je Bůh...*“¹⁶⁹, „*Bůh si odporuje ve svých rozličných dílech a klame nás*“¹⁷⁰

Tím se dostává k jeho teorii o tom, že pokud je Bůh tvůrcem přírody a zjevení, odporuje si, protože zjevení je v rozporu s přírodou a jediný způsob, jak pochopit Evangelium, je skrze přírodu. La Mettrie kritizuje způsob vykládání Bible a jiných posvátných knih a autory těchto výkladů osočuje ze snadno napadnutelných teorií, které nepřinášejí větší pochopení

¹⁶⁵ PASCHOUD, Adrien, ed. a PÉPIN, François, ed. La Mettrie: philosophie, science et art d'écrire. Paris: Éditions Matériologiques, 2017. 308 stran. Collection "Histoire du matérialisme".

¹⁶⁶ DUROZOI, Gérard a André ROUSSEL. *Filozofický slovník*. Přeložil Jan BINDER. Praha: EWA, 1994.

¹⁶⁷ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958.

¹⁶⁸ Ibidem.

¹⁶⁹ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958.

s. 46.

¹⁷⁰ Ibidem. s. 47.

o víře jako takové. La Mettrie píše o člověku, že: „*Ať je stvořen čímkoliv, nestal by se méně dokonalým.*“¹⁷¹

To stejné platí i o jeho duši, která je dle La Mettrieho „*krásná, ušlechtilá, vznešená a slouží ke cti každému, kdo je jí nadán.*“¹⁷²

Na závěr této úvahy kritizuje pana Pluche (tj. Pierre de Pluche, autor díla Divadla přírody neboli pojednání o přírodopisu a vědách, demonstruje to, že vše je dílem Stvořitele), toto dílo bylo jedním z útočných apologií církevní víry, ve kterém si Pluche vedl útočně.¹⁷³

Opět se vrací k teorii Bůh, příroda, zjevení a to tak, že pokud člověk uznává představu, která je ovšem chybná a navzájem si odporuje, musí také vědět, že nezná smysl slov Evangelia.¹⁷⁴

La Mettrie doplňuje svůj osobní postoj k náboženství, zjevení je dokázáno osobou zhmotněnou v církvi bez toho, aby ho někdo prozkoumal, dodává, že chce uchránit před útokem každého, kdo by chtěl jít cestou „*pomocí světla, které každý dostal od Přírody*“¹⁷⁵.

Tato metafora má opět upozornit na osvícenecké teorie tohoto filozofa.

La Mettrieho kritika padá také na útočné způsoby abbého Pluche, který tímto způsobem obhajuje domněnku, že za vším stojí Stvořitel.¹⁷⁶ La Mettrie končí svoji úvahu a vyvrácení jeho teorií tím, že považuje ono zjevení (které si můžeme přirovnat k Bohu) jako něco, co není rozumově zaručeno ničím jiným než autoritou církve.¹⁷⁷

„*Ukázal jsem, do jaké míry je rozumování pana Pluche scestné, za tímto účelem, abych dokázal předně, že zjevení, je-li jaké, není dostatečně zaručeno autoritou církve, bez jakéhokoliv rozumového prozkoumání...*“¹⁷⁸

Motivací a předkládáním argumentů k Pluchově kritice je pak pro La Mettrieho obrana a možná i přání, aby byly tyto argumenty poskytovány těm, kteří, s pomocí světla (opět odkaz na osvícenské myšlenky) za výkladem nadpřirozených věcí vidí přírodu, jež ostatně stojí i právě za jejich osvětlením.¹⁷⁹

La Mettrie vnímá lidskou bytost jako stroj, ovšem nikoliv stroj v doslovném významu tohoto slova.¹⁸⁰ Tento „stroj“ je v La Mettrieho podání spíše kauzální spojení a protkání

¹⁷¹ Ibidem.

¹⁷² Ibidem.

¹⁷³ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958.

¹⁷⁴ Ibidem.

¹⁷⁵ Ibidem.

¹⁷⁶ Ibidem.

¹⁷⁷ Ibidem. s. 48

¹⁷⁸ Ibidem.

¹⁷⁹ Ibidem. s. 48.

¹⁸⁰ Ibidem. s. 100.

prostředků, které užívá příroda k jeho vytvoření, tyto prostředky pak nazýval kupříkladu strojovostí a mechanismem.¹⁸¹ Tento pohled byl ale do jisté míry ovlivněn dobou, ve které La Mettrie žil, a to tak, že byla napříč společností běžná jistá fascinace stroji a jejich mechanikou, La Mettrie tedy viděl spojitost mezi tělem a jeho mechaničností. Mimo jiné je La Mettrie přesvědčen o tom, že stroje mohou do jisté míry organismus člověka napodobit, nikoliv se mu ale vyrovnat.¹⁸² Tento stroj, který La Mettrie popisuje, nejsme schopni definovat, ale ani si o něm vytvořit jasnou představu, jediní, kteří jsou blízko jeho principům, jsou lékaři.¹⁸³ Kdo jiný by pak dle La Mettrieho měl rozumět lidskému tělu než ten, který ho bezprostředně poznává a zabývá se každou jeho „pružinou“, je podle něj nemožné, aby například filozof poznal podstatu lidského těla a už vůbec nemožné to je pro teologa.¹⁸⁴ Z jeho myšlenek vyplívá, že teolog z podstaty věci není schopen se ani přiblížit k znalosti a je pak ovlivněn fanatismem a obskurními teoriemi.¹⁸⁵ Jak jsem již zmínila, La Mettrie odsuzuje všechny pokusy o poznání duše k neúspěchu, ty lze zkoumat jen ex post, tedy sledovat chování a z něj vyvozovat výzkumy a teorie. Stejně tak je téměř nemožné přiblížit se k přirozené podstatě duše. Empirismus a zkoumání chování je tedy tím jediným způsobem, píše La Mettrie, jak se o pochopení její podstaty můžeme pokusit. Zde jsou patrné myšlenky Lockovy a Newtonovy a La Mettrieho ovlivnění anglickým empirismem. Tímto autor zakončuje pojednání o neúspěšných teoriích minulosti, jak je sám nazývá a dále již prezentuje svoje doporučení, jakým způsobem myslet na základě zkušeností.¹⁸⁶

4.3. Nemoc, spánek

Ve francouzském originále začíná La Mettrie úvahu tím, že je třeba začít se zaobírat ne tím, co bylo vymyšleno, ale tím, co je třeba si myslet, abychom došli klidu duše.¹⁸⁷ Úvahu počíná odkazem na jednoho z největších lékařů a polyhistorů Galéna a také Hippokrata, z jejichž učení o tělesných šťávách La Mettrie čerpal a rozvinul je zčásti vlastními myšlenkami.¹⁸⁸

¹⁸¹ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958.

s. 46.

¹⁸² LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958.

¹⁸³ Ibidem. s. 46.

¹⁸⁴ Ibidem.

¹⁸⁵ Ibidem.

¹⁸⁶ Ibidem. s. 49.

¹⁸⁷ La Mettrie, Julien Offray de (1709-1751). *L'Homme machine*, par La Mettrie. Avec une introduction et des notes de Assézat. [Précédé de l'éloge de l'auteur, par Frédéric II, roi de Prusse.]

¹⁸⁸ Ibidem.

La Mettrie totiž neshledává duši substancí, ale výrazem pro funkce hmotných organismů. Duši samotnou nevidí jako pouhý soubor funkcí, ale jako kauzalitu procesů, které vytváří tělo a udržuje jej.¹⁸⁹ Mimo Galéna a Hippokrata pak opět naráží na Descarta a pokouší se ho obrazně „přinutit“ k materialismu argumentem, že Descartes své pravé přesvědčení (materialismus) pouze skrývá za dualismus za účelem úniku oficiálním institucím a nepopulárnosti těchto myšlenek napříč společnostmi.¹⁹⁰ Descartes byl přesvědčen o mechaničnosti zvířat, nikoliv však o stejném principu lidského těla, zde se tedy La Mettrieho záměr nepodařil.¹⁹¹ Descartovu teorii dualismu jsem již zmínila, podstatou rozdílu mezi zvířetem a člověkem je pak pro Descarta vědomí, které u zvířete není možné nalézt.¹⁹²

La Mettrie v dalších odstavcích předkládá teorii o propojení duše a těla, demonstruje to právě na příkladu nemoci, která dle něj dokáže nejen zatemnit duši, ale zcela změnit charakter člověka.¹⁹³ Domnívá se, že stav organismu ovlivňuje i naše myšlení a přístup ke smrti i v okamžiku umírání. Canus Julius, chválený Senecou, pro jeho statečnost projevenou při umírání, pak slouží La Mettriemu jako jeden z příkladů, kdy člověk mohl ovlivnit myšlení při umírání pouze proto, že mu to stav jeho těla dovoľoval.¹⁹⁴ Stručnou poznámkou se vyjadřuje také k pověřčivosti lidí, takovými lidmi pohrdá a předpokládá, že většina ostatních je vidí podobně, aniž by to musel jakkoliv rozvádět.¹⁹⁵ „*Que dirois-je de nouveaux sur ceux qui s'imaginent etre transformés en Loups-garoux, en Coqs, en Vanpires, qui croient que les morts les fucent?*“¹⁹⁶

La Mettrie se domnívá, že je to právě stav organismu, který může ovlivnit naše myšlenky těsně před smrtí. Jinými slovy jsme-li nemocni, tento stav nám zatemní duši a můžeme inklinovat ke slabošství či panice a strachu ze smrti.¹⁹⁷ Důkaz o tom, že duše a tělo fungují v symbióze, prezentuje na několika příkladech: „*Pohled'te na toho unaveného vojáka!*

¹⁸⁹ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958.

s. 46.

¹⁹⁰ LA METTRIE, Julien Offray de. *Výbor z díla*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958.

¹⁹¹ Ibidem.

¹⁹² HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie: jasně a stručně*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008. 265 s.

¹⁹³ LA METTRIE, Julien Offray de. *Výbor z díla*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd,

¹⁹⁴ Ibidem.

¹⁹⁵ Ibidem.

¹⁹⁶ La Mettrie, Julien Offray de (1709-1751). *L'Homme machine*, par La Mettrie. Avec une introduction et des notes de Assézat. [Précédé de l'éloge de l'auteur, par Frédéric II, roi de Prusse.]; („*Mám znovu mluvit o lidech, kteří se domýšlejí, že jsou proměněni ve vlkodlaky, kohouty, nebo věří, že mrtví jim pijí krev?*“).

¹⁹⁷ Ibidem. s. 49.

Chrápe v zákopu při řevu sta děl! Jeho duše nevnímá nic, jeho spánek je zcela jako mrtvice...“¹⁹⁸ O propojení duševního stavu, myšlenek a těla vypovídá tento citát: „Zde ten člověk, kterého šírá žárlivost, nenávist, lakota, ctižádost, nemůže dojít žádného klidu.“¹⁹⁹

Z toho vyplývá, že pokud spíme, uklidníme tělo, stejně tak duše se ocitne v nerušeném odpočinku, pokud je oběh krve a naše rozpoložení v přílišném neklidu, ani tělo nemůže ulehnout k odpočinku, tyto dva faktory se navzájem podmiňují a ovlivňují.

La Mettrie pokračuje krátkou charakteristikou jedů, kterou více nerozvádí, ale komentuje jejich důsledky na lidské tělo. Opium zařazuje do jedné skupiny společně ke kávě, vínu a označuje je jako omamné léky.²⁰⁰ Opium dle něj činí člověka šťastným, pomáhá duši uniknout do „*sladké lethargie*“.²⁰¹ La Mettrie ovšem vnímá opium jako omamné i z důvodu uspání duše. Káva je dle jeho výkladu oproti vínu rozptyluje rozmrzelosti a nezanechává bohlav na druhý den, dává tedy tyto omamné látky do souvislosti s jedy duševními²⁰²

4.4. Potřeby duše ve vztahu k tělu

La Mettrie charakterizuje tělo opět jako stroj, který sám natahuje své pružiny a nepřetržitě se pohybuje. Slovem „*pružina*“ z francouzského originálu, *ressort*, je označení běžně využívané francouzskými autory k charakterizaci něčeho, co umožňuje uvedení do pohybu nějaké soustavy nejen při procesech fyziologických, ale i kulturních.²⁰³ Výraz „*pružina*“ pak má evokovat obrazotvornost mechanismu, hodin, jejichž organismus funguje právě v závislosti na těchto pružinách, to znamená příměr pro lidský organismus. La Mettrie dotváří čtenáři jeho obraz těla jako: *vivante image du mouvement perpetuel* (*živoucí obraz stálého pohybu*).²⁰⁴

Esenciální prvek nezbytný pro spokojenost těla a tedy i duše jsou pro La Mettrieho živné látky, tzv. *les alimens* (dnes *aliment*, slovo používané pro substanci určenou k trávení a výživě, která udržuje člověka při životě), které udržují duši silnou.²⁰⁵ Slovo *alimens/aliments* se v 17. století používalo převážně lékaři k označení něčeho, co se může rozpustit v žaludku a následně se přemění na krev a slouží k zajištění rovnováhy

¹⁹⁸ Ibidem. s. 50.

¹⁹⁹ Ibidem.

²⁰⁰ LA METTRIE, Julien Offray de. Výbor z díla. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958. Filosofická knihovna (Nakladatelství Československé akademie věd).

²⁰¹ Ibidem. s. 51.

²⁰² Ibidem. s. 51.

²⁰³ Ibidem. s. 100.

²⁰⁴ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958.

²⁰⁵ *Le Robert* [online]. [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: <https://dictionnaire.lerobert.com/definition/aliment>

kapalin. Význam slova aliments může být současně spojen s věcí morálky, anebo základních potřeb nutných pro lidský život. To se týká i zvyků a ubytování.²⁰⁶ Jedním z těchto důležitých látek, což je ostatně teorie vděčná i v dnešní době, je pro La Mettrieho dobré jídlo:

*„Jaká moc je v dobrém jídle! Radost se znovuzrodí v smutném srdci, přejde do duše stolujících, a ti ji pak vyjadřují příjemnými písněmi, v nichž Francouz vyniká.“*²⁰⁷

Zajímavé je pak jeho vnímání konzumace syrového masa, kterým se živí zvířata, a lidé by pak mohli ze stejné stravy zdivočet.²⁰⁸ Pokračuje malým popichováním Angličanů a obviňuje je z přílišného pojídání masa krvavého, což může za jejich divokost, nenávisť, pýchu a pohrdání jinými národy. Dodává ale, že tato skutečnost může být zvrácena výchovou.²⁰⁹ Stejně jako syrové maso není vhodná přemíra tučných mas, jež tvoří z člověka tvora líného a netečného.²¹⁰ K otázce lačného žaludku, který není pro tělo zdravý, přikládá La Mettrie případ jistého soudce jménem Steiger Wittinghofen, který soudil spravedlivě pouze na lačný žaludek.²¹¹ Zde se La Mettrie pravděpodobně opět strefuje do Von Hallera, jehož se Steigerem pojilo vřelé přátelství a Hallerova manželka byla Steigerovou neteří.²¹²

La Mettrie se zamýšlí nad lidským charakterem, který je do velké míry ovlivněn právě záležitostmi tělesnými, jako je hlad, stáří a komentuje vliv stáří na lidský rozum. *„K Jakým výstřednostem nás může dohnat krutý hlad!“*²¹³ Teorie o síle ducha a ženy by se nám mohla již dnes zdát zastaralá. La Mettrie komentuje větší sílu mužského ducha oproti ženskému, ta je ovlivněna city založenými na afektech a tento fakt vyzdvihuje mužskou rozumnost založenou právě na edukaci, jež je ženám odepřena.

*„Naproti tomu muž, jehož mozek a nervy mají něco z pevnosti tužších látek, má silnějšího ducha, jako má výraznější rysy obličeje, vzdělání, jehož se ženám nedostává...“*²¹⁴

²⁰⁶ *Dictionnaire universel, contenant généralement tous les mots françois tant vieux que modernes, et les termes de toutes les sciences et des arts... ([Reprod.]) / par feu Messire Antoine Furetière.*

²⁰⁷ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958.

²⁰⁸ LA METTRIE, Julien Offray de. *Výbor z díla*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958. Filosofická knihovna (Nakladatelství Československé akademie věd).

²⁰⁹ Ibidem. s. 47.

²¹⁰ Ibidem.

²¹¹ Ibidem.

²¹² Ibidem. s. 101.

²¹³ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958. s. 52.

²¹⁴ Ibidem. s. 52.

Tato tvrzení se shodují také s uvedenými citacemi autora *Listů o fysiognomiích*, ve své době byla novinkou.²¹⁵ Dle ní je muž obdařen těmito ctnostmi mimo jiné proto, aby byl schopný ocenit a radovat se z krásy ženy.²¹⁶

La Mettrie svou úvahu pokračuje snahou připodobnit postavu člověka a zvířete a zdůrazňuje, že podobizny výrazných osobností spojují výrazné prvky, jako například orlí nos, ukazuje to na příkladu několika osobností, mezi nimiž padne i jméno Boerhaava.²¹⁷ V následujících pár řádcích si dobírá Voltaira, když ho nazývá „*člověkem s výrazem filuty a ohněm Prometheovým*“.²¹⁸ Tato poznámka se setkala s velkým pohoršením a v pozdějším vydání spisu již nebyla uvedena.²¹⁹ La Mettrie pokračuje teorií vlivu počasí na tělo, v důsledku počasí totiž, jak píše, mohou mnozí lidé být dovedeni do stavu zuřivosti.²²⁰ La Mettrie znovu opakuje, že duch může mít své nemoci stejně jako tělo, protože jsou vzájemně spjaty.²²¹

Dále připodobňuje člověka, což je důležité pro další spis, který budu rozebírat, k rostlině. Rostlina stejně jako lidský organismus reaguje na podnebí a musí se těmito podmínkám přizpůsobit, aby mohla přežít.²²² Je ale důležité, zmiňuje autor, nepřejímat a nenechat si ovlivňovat svoje „podnebí“ lidmi ostatními, jinými slovy nebrat jejich existenci tak doslovně, abychom nepřejímali jejich gesta.²²³ Na to navazuje úvahou o nejlepší společnosti pro člověka, konstatuje, že právě člověk sám sobě by měl být a je nejlepším společníkem tak, aby jeho duch byl stále čistý a dobře vedený. Právě v dalším odstavci La Mettrie počíná svou kontroverzní teorii o podobě člověka se zvířectvem, klade na tuto teorii jakousi didaktickou funkci za účelem toho, aby čtenář pochopil, jak je duše a tělo provázaná, tento proces nazývá srovnávací anatomii.²²⁴

4.5. Člověk a zvíře v komparaci

La Mettrie ujišťuje čtenáře, že tvar a složení mozku u zvířete a člověka je totožný, jako zvířata nejpodobnější člověku pak zmiňuje opici, bobra, slona, psa, lišku a kočku.²²⁵

²¹⁵ Ibidem. s. 47.

²¹⁶ Ibidem. s. 53.

²¹⁷ Ibidem. s. 53.

²¹⁸ Ibidem. s. 53.

²¹⁹ Ibidem. 103.

²²⁰ Ibidem. s. 53.

²²¹ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958.

²²² Ibidem. s. 54.

²²³ Ibidem.

²²⁴ Ibidem.

²²⁵ Ibidem.,

Ptáci pak mají nejmenší množství mozku v pořadí po čtyřnožcích.²²⁶ Naopak ryby pak připodobňuje k hloupým lidem, protože mají hlavu prázdnou.²²⁷ Hmyz se pak nachází na samém konci tohoto výčtu a je jím označen jako bezmozkový. Toto odůvodňuje odkazem na soudobého římského anatoma Giovanniho Maria Lancisiho (1654- 1720)²²⁸ a jeho teorii o svalu mozkovém, Lancisi tvrdil, že mozek je spojnice obou hemisfér vytvořená množstvím nervových drah.²²⁹ Tuto teorii zdokonalil Francois Gigot de la Peyronie, založil jí více na zkušenosti a na základě tohoto se pokusil objevit uložení mozku, který pokládal za centrum duše.²³⁰ Výklad mozku jako duše, tedy zároveň místa rozumu, který duši tvoří, jistě vyhovoval La Mettrieho osvícenecké koncepci a korespondoval s jeho domněnkami. La Mettrie dále uvádí jméno britského anatoma, který byl velmi kontroverzní ve sporech s římskokatolickou církví, jedná se o Thomase Willise.²³¹ Jeho teorie využívá i v dalších odstavcích, kdy zaznamenává jím odpozorovanou podobu nervových drah, které jsou u bílé hmoty mozkové dětí, štěnat a ptáků podobné jako u paralytiků. Z tohoto odstavce La Mettrie vyvozuje několik bodů, jež vyplývají z jeho pozorování, a to, že čím divočejší zvířata jsou, tím méně mozku mají a jak roste jejich učenlivost, mozek přibývá/narůstá.²³² Na závěr tohoto výčtu si autor pokládá otázku a totiž, že čím více je zvíře přírodou obohaceno na duchu, tím méně má instinktu. Zdá se to tedy jako výhoda, či nikoliv? Později si na ni autor vlastně odpovídá, když píše, že člověk, ač je vynášen nad zvířata, rodí se s podstatnou nevýhodou, je sice méně instinktivní, na rozdíl od zvířete je tedy zapotřebí výchovy.²³³ Lidské mládě se může utopit, neví, jaká síla je v ohni, je třeba právě zkušenosti, aby byl schopný přežít.²³⁴ La Mettrie ukazuje určitou podřadnost lidského tvora a komparuje ho s mládětem zvířete, které umí plavat již od narození, na rozdíl od člověka, který se utopí, což ale není nic nového, tyto úvahy se objevují již v antice.²³⁵

²²⁶ Ibidem.

²²⁷ Ibidem.

²²⁸ Ibidem.

²²⁹ Ibidem. s. 105.

²³⁰ Ibidem. s. 55.

²³¹ Ibidem.

²³² Ibidem.

²³³ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958.. s. 64.

²³⁴ Ibidem.

²³⁵ HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie: jasně a stručně*. Vyd. 1. Praha: Triton

„Dejte je ještě spolu na okraj propasti: jen ono tam spadne, utopí se, kde se zvíře plováním zachrání“.²³⁶

Zvířata se pak doslova honosí, píše, ctností a jsou bez předsudků. Toto bylo ale v plánu přírody, která nás vytvořila tak, aby bylo zapotřebí výchovy, což je také jediný nástroj, jak se vymanit z úrovně zvířat a zároveň nás od nich odlišuje.²³⁷ Ovšem dodává, že jen objem mozku nestačí k právě větší duchaplnosti u zvířat, je za potřebí ještě rovnováhy v jeho objemu vůči tělu, a hlavně rovnováhy tekutých látek daných opět přírodou. U slabomyslného člověka pak, dodává, problém nesestává v objemu mozku, ale v jeho složení, protože je buď příliš měkký, nebo má jiné fyzické nedostatky.²³⁸ Abych mohla odpovědět na otázku, do jaké míry byl La Mettrie v kontextu doby svými lékařskými teoriemi originální, vyžadovalo by to širší studii a srovnání s dobovými medicínskými poznatky, proto bych se tomuto tématu ráda věnovala například v rámci své diplomové práce.

La Mettrie se v rámci analogie zvířat a lidí zaměřuje dále na učenlivost.²³⁹ La Mettrie dochází k šokující tezi, že by nebylo tak těžké naučit zvířata řeči.²⁴⁰ Dokazuje to na připodobnění člověku k opici, tato teorie, ač se stala ve své době šokující, má jisté podobnosti s tou evoluční. Přesto se ale La Mettrie se touto otázkou zabývá z naprosto jiného úhlu pohledu a důvodu. La Mettrie se snaží přirovnat orgány a chování člověka, jelikož oba mají stejného původce, a to přírodu, ve svém spise ji také píše s velkým písmenem, jako jiní například Boha.²⁴¹ La Mettrie vidí v lidoopovi, tedy opici, tvora velmi podobného člověku a dále popisuje, jak by naučil tohoto tvora mluvit a jak by jej vyseletoval podle vzhledu a věku. Tato domněnka je ovšem značně nepodložená. La Mettrie znal na svou dobu dobře rozdíly mezi mozkem člověka a zvířete, ovšem mylně se domníval, že mluvení znamená pochopení.²⁴² To by znamenalo, že pokud se zvíře naučí mluvit, je schopno myslet a rozvíjet se podobně jako tomu je u člověka. La Mettrie vycházel také z pokusů a knih Johanna Konrada Ammana, který byl ve své době známý tím, že naučil několik hluchoněmých lidí mluvit a komentuje to ve svých spisech.²⁴³ V otázce evoluce ale

²³⁶ Ibidem.

²³⁷ Ibidem.

²³⁸ Ibidem. s. 65.

²³⁹ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958. s. 66.

²⁴⁰ Ibidem.

²⁴¹ Ibidem.

²⁴² LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958..

²⁴³ Ibidem. s. 106.

La Mettrie nedokázal nahlédnout dále, než mu jeho doba dovolila. Dopomohl k tomu i fakt, že viděl všechny tvory jako mechanismus, který se musí jen správně smontovat, toto pak aplikuje bez výhrady na všechny živočišné tvory.²⁴⁴Jeho teorie týkající se evoluce nejsou pro tuto práci stěžejní, a proto se jim nebudu věnovat do větších podrobností, ostatně, na rozdíl od života La Mettrieho je toto téma zpracováno v několika pracích.²⁴⁵

La Mettrie, jak jsem již několikrát zmínila, přikládá obrovský význam pro jakýkoliv lidský či živočišný mechanismus přírodě, vnímá, že právě umění stvořila příroda. Mimo jiné označuje představivost za základ všeho a dokládá, že všechny složky duše si lze představit, tedy lidské usuzování a paměť. Tyto složky lidské duše, píše, jsou jen modifikacemi, tedy určitými složkami duše, představivost ovlivňuje i to, jak bezprostředně vidíme věci skrze zrak. Představivost je pak nejen součástí duše, ale je schopna vykonávat ty úlohy, které jsou prováděny právě duší, a navíc si sama sebe uvědomuje, je zde ale možnost představivost trénovat. Cvičit či trénovat ale samo o sobě nestačí, zdůrazňuje La Mettrie, je třeba také starat se o ní stejně jako o všechny součástky lidského stroje.²⁴⁶ „*Čím více se cvičí představivost nebo chudé nadání, tím více jí, abych tak řekl, přibývá, a jak roste, stává se mrštnou, robustní, obsáhlou a myšlení schopnou.*“²⁴⁷

Dle La Mettrieho tedy nestačí mít pouze rozum, o kterém mluví jako o studené kostře člověka, ale je třeba citů (červené svalstvo), aby doplnilo život o umění a rozkoš, krásu.²⁴⁸ O teorii rozkoše a štěstí, jak jsem se sama přesvědčila, se dále můžeme dočíst hned v jeho několika dalších dílech jako *O Rozkoši* či *Anti-Seneka*.²⁴⁹

La Mettrie po úvaze o představivosti apeluje na vděčnost, kterou bychom měli prokazovat přírodě za to, čím jsme vybaveni, „*talenty, obratnosti, vědomosti a ctnosti*“²⁵⁰. Ti, kteří si dostatečně těchto darů nevážící a projevují falešnou skromnost jsou pak neupřímní k sobě a nevďeční vůči přírodě, která člověku nadělila buď krásu anebo duchaplnost.²⁵¹

²⁴⁴ Ibidem. s. 62.

²⁴⁵ NOSKOVÁ, Lenka. *EVOLUČNÍ MYŠLENKY V DÍLE JULIENA OFFRAY DE LA METTRIE* [online]. Praha, 2010 [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/26637/130000744.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Bakalářská práce. Fakulta humanitních studií UK.

²⁴⁶ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958.. s. 64.

²⁴⁷ Ibidem. s. 61.

²⁴⁸ Ibidem.

²⁴⁹ LA METTRIE, Julien Offray de. *Epikurův systém: Člověk rostlina ; Anti-Seneka ; List mému duchu ; Umění užívat*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1966.

²⁵⁰ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958 s. 61.

²⁵¹ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958..

Tuto falešnou skromnost pak vnímá jako směšnou a opovrženíhodnou, naopak počestná hrdost je, dodává, známkou krásné a velké duše.²⁵² V tomto případě se může jednat i o skrytý osten proti křesťanství, ovšem explicitně to tak La Mettrie nevyjadřuje.²⁵³

Dále vysvětluje La Mettrie svůj postoj k pravdě. Jak by se mohlo zdát, jeho teoriím o zraku a představivosti by podléhalo i to, v co věřil Malebranche, tedy, že naše oči vlastně nevidí realitu toho, na co zaměřuje pozornost.²⁵⁴ La Mettrie tvrdí, že pravdu je nutno obětovat společenské příjemnosti a navzdory svému často útočnému stylu psaní, ve společnosti se pak vyhýbá otevřenému konfliktu, s výjimkou toho, kdy chce okořenit konverzaci.

*„Qu'il faut la sacrifier aux agréments de la société. Il est de la douceur de mon caractère d'obvier a toute dispute, lorsqu'il ne s'agit pas d'aiguiser la conversation.“*²⁵⁵

*„La plus belle, la plus grande ou la plus forte imagination, est donc la plus propre aux sciences comme aux arts.“*²⁵⁶

Touto větou začíná La Mettrie úvahu o obrazotvornosti, kterou považuje za další část duše. La Mettrie je pokládána za element, který je dán přírodou, ale může mít rozličné formy, například u Newtona a Corneille, ačkoliv se oba zabývali jiným druhem umění, La Mettrie zde neshledává, že by příroda přikládala větší význam jednomu či druhému.²⁵⁷ Stejně je tak třeba nedržet obrazivost na uzdě, obzvláště v dětství, protože jinak, ani studiem nedosáhne oné pronikavosti, která je potřeba k pokroku ve vědách. Následuje důležitá myšlenka, jenž je protkaná La Mettrieho dílem, a to, že výchovou a studiem je možné ovlivnit náš vývoj. Jinými slovy příroda dává do vínku všem stejně, ovšem je pouze na nás, do jaké míry využijeme této příležitosti a rozvineme ducha.²⁵⁸ Dále pokračuje v úvaze o osvícení, je tedy osvícení odepřeno všem tvorům kromě člověka? La Mettrie nám již na více příkladech dokázal, že podle jeho názoru tomu tak není. Pokračuje v dokazování tohoto tvrzení tak, že i zvířata mohou cítit rozmrzelost, například když pes kousne svého pána, to dokazuje zvířecí lidskost.²⁵⁹ Ostatně divokost se nachází v člověku stejně

²⁵²²⁵² Ibidem.

²⁵³ Ibidem.

²⁵⁴ HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie: jasně a stručně*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008.

²⁵⁵ La Mettrie, Julien Offray de (1709-1751). *L'Homme machine*, par La Mettrie. Avec une introduction et des notes de Assézat. [Précédé de l'éloge de l'auteur, par Frédéric II, roi de Prusse.]

²⁵⁶ Ibidem.; („Nejkrásnější, největší, nejmocnější obrazivost je tedy nejvhodnější pro vědy a stejně tak pro umění.“)

²⁵⁷ Ibidem.

²⁵⁸ Ibidem.

²⁵⁹ Ibidem. s. 67.

jako ve zvířeti, navíc lidé jsou schopni páchat zavrženíhodné věci často i bez toho, aby si to sami uvědomovali, je toto tedy oním důkazem toho, že se odlišujeme od zvířat do tak velké míry, a dokonce se nacházíme nad nimi?²⁶⁰ Na druhou stranu ale připouští, že zvířata nejsou schopna rozlišit morálku, dobro a zlo. Dochází ale k závěru, což je vlastně hlavní myšlenkou celého díla, že člověk není sestrojen z jiného materiálu než zvířata, ale příroda pouze mění formy, do kterých onen materiál vloží a vdechne mu život.²⁶¹

4.6. Zločin a trest

Jak jsem již zmínila, spis *Člověk stroj* je koncipován jako sled volně plynoucích myšlenek bez většího rozřazení do podkapitol, proto občas může působit dojmem chaotičnosti, La Mettrie na úvahu o tom, zda jsou zvířata schopna rozlišovat zlo a morálnost navazuje zamyšlením do jaké míry vlastně člověk cítí vinu a je za své činy zodpovědný.²⁶² Pokračuje zajímavou úvahou na téma uvědomění lidského zločinu a volby odpovídajícího trestu za něj.

Nepochybuje pak o přiznání vnitřní viny, či lítosti, která ač nemusí být nějak navenek patrná, v člověku se vždy nachází.²⁶³ Udává příklad děvčete, které snědlo svou sestru, v tomto konkrétním případě La Mettrie věří, že za svůj čin vnitřně pykala. Tyto zločiny, zdůrazňuje, jsou jen důkazem neřestí a ctností, jež jsou člověku dány.²⁶⁴ La Mettrie uvádí že i dětství a to, v čem nás vychovávali naši rodiče, má velký dopad na naše chování v dospělosti.

*„Qui tourmente les hommes est tourmenté par lui-même, et les maux qu'il sentira seront la juste mesure de ceux qu'il aura faits.“*²⁶⁵

Ovšem myslí si, že vrahové či zločinci necítí při dané činnosti jakékoliv výčitky, ty přijdou až později. Prezентuje to na příkladu bulimie, která je dle něj šílenství žaludečního původu, kdy si žena po oné události uvědomí, čeho se dopustila.²⁶⁶ La Mettrie pak kritizuje tresty, jež jsou například ženám ukládány, a říká, že soudci by měli být lékaři, aby byli schopni poznat skutečného viníka.²⁶⁷ Dost možná má na mysli i společnost

²⁶⁰ Ibidem.

²⁶¹ Ibidem.

²⁶² Ibidem. s. 67.

²⁶³ Ibidem. s. 68.

²⁶⁴ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958.. s. 68.

²⁶⁵ La Mettrie, Julien Offray de (1709-1751). *L'Homme machine*, par La Mettrie. Avec une introduction et des notes de Assézat. [Précédé de l'éloge de l'auteur, par Frédéric II, roi de Prusse.]

²⁶⁶ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958.. s. 68..

²⁶⁷ Ibidem.

jako nepřímého přispěvatele k těmto událostem. Myšlenku trestu v křesťanském slova smyslu pak odmítá. Domnívá se, že není třeba pekla a vyhrožování různými nestvůrami, když samotný zločin je již pro viníka trestem.²⁶⁸ Znovu se vracíme k myšlence, že duchaplný člověk by měl mít jasnou představu o tom co je morálně správné a špatné bez toho, aby musel být děšen stvůrami z pekel a římskokatolickými autoritami. Na druhou stranu v konání dobra je pocit tolika uspokojení, že samo o sobě uspokojuje člověka, který se zrodil ctnostným.²⁶⁹

Úvahou o trestu a ctnosti pokračuje autor podstatou a důvodem vytvoření člověka přírodou. Příroda pak měla vytvořit člověka ne proto, aby byl učený, ale aby byl šťastný. Apeluje na lidskou ohleduplnost, abychom činili pouze to, co je nám příjemné a jiným též.²⁷⁰ Poukazuje na falešnou ctnost lidí, kteří věří v peklo a bojí se ho, tudíž se chovají ctnostně jen z důvodu strachu.²⁷¹ La Mettrie se v této souvislosti vyjadřuje k existenci Nejvyšší bytosti, její existenci nezpochybňuje, ale dodává, že samotná ona existence této bytosti nevypovídá o její potřebě pro člověka a také nedokládá existenci ničeho jiného než teoretické pravdy, jaká je jediná užitečná v praxi.

4.7. Zákon přírody

Na úvahy o trestu a ctnosti, s nimiž souvisejí i reflexe o existenci „nejvyšší bytosti“, autor celkem logicky navazuje úvahou o náboženství, nejen o křesťanství, ale i o deismu. Reaguje na tvrzení vyznavačů všech těchto náboženství, a domnívá se, že vše nemůže být dílem náhody.²⁷² Neznalost vesmíru a člověka nemá omlouvat to, že se člověk uchýlí právě k Bohu.²⁷³ Studium přírody pak dle La Mettrieho nemůže vytvářet nic než ateisty. Ateista, píše La Mettrie, pozoruje všechny stokrát vyvrácené teorie o Bohu a argumenty, které samy sebe rozkládají. Vůči velkým sporům filozofů nad otázkami, jako např. co je pohyb, proč bylo vytvořeno Slunce, jakým způsobem byla zamýšlena funkce oka, se La Mettrie snaží stavět nezainteresovaně. Zda je oko zrcadlem duše nebo představivosti, či bylo stvořeno, jen aby vidělo, tvrdí, že není pro ani pro to.²⁷⁴ Je ale přesvědčen o tom, že příroda stvořila oko právě k tomu, aby vidělo a nebylo možné, aby tomu bylo jinak.²⁷⁵

²⁶⁸ Ibidem. s. 69.

²⁶⁹ Ibidem.

²⁷⁰ Ibidem.

²⁷¹ Ibidem. s. 70.

²⁷² Ibidem. s. 71.

²⁷³ Ibidem.

²⁷⁴ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958.

²⁷⁵ Ibidem. s. 79.

Odkazuje se na hovor s přítelem podobných názorů, který mu sdělil, že pravdu můžeme z jedné strany vyvracet a z druhé strany dokázat a že:

„Svět nebude nikdy šťastný, nebude-li atheistický.“²⁷⁶

„L'univers ne sera jamais heureux, a moins qu'il ne soit athée.“²⁷⁷

La Mettrie tento svůj jasně negativní postoj k náboženství doprovází odporem k náboženským válkám, které by byly vyřešeny právě ateismem všech lidí, protože by zkrátka nebylo proč se přít. La Mettrie je toho názoru, že náboženství tvoří jakýsi jed, volba slovního spojení *posvátný jed*, „la nature infectée d'un poison sacrée“,²⁷⁸ zní velmi cynicky a útočně, což bylo autorem bezpochyby zamýšleno. Je třeba poslouchat spontánní hlasy přírody a své vlastní individuality, tvrdí La Mettrie, které ho musí ze zásady vést ke štěstí a ctnostmi naplněnému životu, La Mettrie toto označuje jako přírodní zákon, kterého se člověk musí držet, píše: „Telle est la loi naturelle.“²⁷⁹

La Mettrie pokračuje ve velmi silném až emotivním proslovu, kdy označuje část věřící společnosti za lidi bezvýznamné a rozčiluje se nad politováníhodností náboženství jako takového. Pokud ale člověk dodržuje zákony přírody, stane se strojem osvětleným.²⁸⁰

La Mettrie opět prezentuje podobnost organismu lidského a zvířecího na několika příkladech, které jsou jen dalšími příklady jejich provázanosti a dokazováním La Mettrieho argumentů, které již ale byly mnohokrát demonstrovány v průběhu spisu.²⁸¹

4.8. Shrnutí myšlenek v díle *Člověk stroj*

La Mettrie v díle *Člověk stroj* definuje několik zásadních myšlenek důležitých pro jeho pozdější tvorbu a to následující: Člověk je stroj a je jen jedna substance, která tvoří hmotu, to doprovází La Mettrieho materialistické myšlenky.²⁸² La Mettrie analyzuje zvířecí a lidské tělo a na základě jejich podobností a rozdílů je přesvědčen o jejich stejném původu, který odůvodňuje podobou pružin, jež jsou užity v lidském a zvířecím těle. Duší a tělo vnímá jako jeden celek, který se navzájem podmiňuje a dokládá ve spise několik způsobů, jak se můžeme o duši starat, abychom byli šťastni, což je důvod naší existence. V díle prezentuje a dokazuje, proč on sám je ateista a proč by měl člověk nevěřit ničemu jinému než Přírodě

²⁷⁶ Ibidem,

²⁷⁷ La Mettrie, Julien Offray de (1709-1751). *L'Homme machine*, par La Mettrie. Avec une introduction et des notes de Assézat. [Précédé de l'éloge de l'auteur, par Frédéric II, roi de Prusse.], s. 107.

²⁷⁸ Ibidem.

²⁷⁹ Ibidem.; „Takový je zákon přírody“.

²⁸⁰ Ibidem. s. 80.

²⁸¹ Ibidem. s. 87.

²⁸² Ibidem. s. 88.

a ctnosti včetně morálních zásad by neměl podmiňovat jakýmsi nadpřirozeným věcem, ale měl by věřit sám sobě, a právě to z něj dělá bytost ctnostnou a oduševnělou. Každý člověk s pomocí výchovy a správného vzdělání se touto bytostí může stát. Vyzdvihuje roli lékaře, protože nikdo jiný ze zásady nemůže rozumět lidskému organismu a ani filozofii, dokud nezná podstatu duše a její provázanost s tělem.

Dílo *Člověk stroj* je nepochybně zajímavým filozofickým spisem naplněným mnohými myšlenkami, které nám poodhalují to, jak La Mettrie viděl otázky nejen materialistické a ateistické, ale čistě fysiognomické a v mnoha případech ukazuje i lékařská paradigmata La Mettrieho doby. Ovšem je nutno poznamenat, že je často nepřehledné a chybí zde jakési ucelení či členění na kapitoly. La Mettrie často vede myšlenku, jenž překryje další myšlenkou, která je neméně zajímavá, ovšem skryje onu prvotní, a to vytváří pocit chaosu a emotivnosti, kterou byl nejspíše La Mettrie při psaní díla ovlivněn. Chaotičnost je často, aspoň dle mého názoru, způsobena častými analogiemi a přeskakovaním jevů vyskytujících se na těle lidském a zvířecím. Přesto, že La Mettrie označuje tyto tvory ze stejného těsta,²⁸³ obecně je nestaví na stejnou úroveň, a proto je těžké se v tomto ohledu v díle orientovat. Jeho teorie jsou místy poznamenány jistou nedomyšleností či nesprávným pojmenováním věcí, obzvláště co se týče evolučních teorií.²⁸⁴

5. Člověk rostlina

Podobně jako dílo *Člověk stroj*, i *Člověk rostlina* je opatřeno předmluvou, délka předmluvy je však přizpůsobena kratší délce díla. La Mettrie zde uvádí, že v tomto spise se snaží o určitou analogii na metamorfózu člověka. Dodává, že se ale nejedná o podobnou představu, jakou můžeme najít v Ovidiových Proměnách.²⁸⁵

*„La seule Analogie du Règne Végétal et du Règne Animal m'a fait découvrir dans l'une principales Parties qui se trouvent dans l'autre.“*²⁸⁶

La Mettrie zde píše, že našel jisté paralely mezi živočišnou a rostlinnou říší. Tuto teorii rozvíjel již v díle *Člověk stroj*, ovšem zaměřoval se spíše na podobnosti mezi člověkem

²⁸³ LA METTRIE, Julien Offray de. *Výbor z díla. III, Epikurův systém; Člověk-rostlina; Anti-Seneka; List mému duchu; Umění užívat*. Překlad Alena Šabatková. Vyd. 1. Praha: Academia, 1966

²⁸⁴ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958.

²⁸⁵ LA METTRIE, Julien Offray de. *Výbor z díla. III, Epikurův systém; Člověk-rostlina; Anti-Seneka; List mému duchu; Umění užívat*. Překlad Alena Šabatková. Vyd. 1. Praha: Academia, 1966.

²⁸⁶ LA METTRIE, Julien Offray de. *L'homme-plante*. [online]. À Potsdam chez Chretien Frederic Voss., 1748.

a zvířetem. Následně La Mettrie naznačuje, že někdy popustí uzdu fantazie, ale činí tomu proto, aby dokázal, co je pravdou.²⁸⁷ Zdůrazňuje opět, že je pouze hráčem přírody. Zajímavé je, že v překladu souboru spisů La Mettrieho je slovo příroda psané s malým písmenem, proti tomu v díle *Člověk stroj* bylo psáno s velkým, aby bylo upozorněno na to, že La Mettrie vnímá přírodu jako elementární složku lidské existence. I v originální francouzské verzi je psané „*Nature*“ právě s velkým písmenem, což v tomto konkrétním českém překladu nebylo dodrženo.²⁸⁸

Dílo, ač je proti *Člověku stroji* svým rozsahem úspornější o 37 stran, je rozděleno na tři podkapitoly, budu se tedy věnovat těmto podkapitolám chronologicky, abych zamezila chaosu, jenž mohl vzniknout při komentování spisu *Člověka stroje*, kdy myšlenky La Mettrieho nebyly rozřazené a spíše volně plynuly a navazovaly, jak tomu ale ostatně u filozofických spisů, zejména doby osvícenství, bývá.

5.1. Kapitola první

V začátku kapitoly La Mettrie vyzdvihuje jednotnost přírody, ovšem opět varuje, že by právě tyto myšlenky o jednotě přírody neměly zajít do extrému. Podobně jako v díle *Člověk stroj*, La Mettrie počíná svůj komentář srovnáním orgánů rostlin a lidí. Počíná svoji úvahu připodobněním kořenu u rostliny a člověka. Tvrdí, že člověk má kořeny právě tak jako rostlina, jedná se o kořen hlavní a kapilární. U člověka by byly hlavní kořeny ledviny a hrudní kanál a mléčnice pak kořeny kapilárními. Co je ale spojuje, je jejich funkce, tedy rozvádění potravy do organismu. Dodává také, že mozek není kořenem člověka, těmi jsou břišní cévy, které byly dle něj vytvořeny dříve. Jejich obaly pak označuje za jakousi kůru. Další analogii La Mettrie spatřuje v plicích a listech, jsou stejně stvořeny k dýchání, rostliny a u člověka mají pak dle La Mettrieho stejně velké množství cév. Zmiňuje několik botaniků a přírodovědců, mezi nimi pak i Boerhaava, kteří svými tezemi dokládají La Mettrieho myšlenky. La Mettrie pokračuje přirovnáním srdce živočichů k srdci přírody, jež pulzuje podobným způsobem jako právě lidské či zvířecí srdce. Zajímavé je přirovnání působení vzduchu na lidské a rostlinné tělo k pružině. O významu pojmu „pružina“ jsem se již zmínila výše, La Mettrie ho používá, aby podnítil imaginaci čtenáře a ten si pak vytvořil onu ideu stroje.²⁸⁹ Vzduch pak má působit na rostliny právě jako pružiny a otevírají se

²⁸⁷ Ibidem.

²⁸⁸ La Mettrie, Julien Offray de. *L'homme-plante*. [online]. À Potsdam chez Chretien Frederic Voss., 1748 [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1055840c?rk=21459;2>

²⁸⁹ LA METTRIE, Julien Offray de a KOZÁK, Jan Blahoslav. *Výbor z díla, I: Člověk stroj*. Praha: ČSAV, 1958.

a zavírají jako například lidská ruka, tedy reagují pomocí nervů.²⁹⁰ Ruce poté přirovnává k okvětním lístkům květin. Dle nektaria, píše, rozlišíme pohlaví rostliny i člověka, pokračuje analogií pohlaví ženy a rostliny. Tuto analogii zakončuje tvrzení, že žena je nejhezčí rostlinou svého rodu a „*bude-li moudrá, nedovolí, aby ji někdo snad utrhl jen proto, že je zosobněna jako květina*“²⁹¹.

La Mettrieho přístup k ženám je, aspoň z mého pohledu, poněkud zvláštní a rozporuplný. Dle jeho názoru by měla být žena krásná a zosobněním moudrosti, ovšem na druhé straně, jak jsme toho byli svědkem v *Člověku stroji*, není schopna dosáhnout dostatečného vzdělání, aby se vyrovnala muži.²⁹² Žena je v La Mettrieho očích sice hodna obdivu, ale hlavně pro její krásu, již by se muži měli naučit oceňovat,²⁹³ žena bez pochvy však pro něj téměř není ženou.

„*Každá žena bez pochvy, lze-li ji vůbec nazvat ženou bytost, která nemá pohlaví, o takové ženě jsem se již nejednou zmínil...*“²⁹⁴

Otázkou tedy je, jak má být žena pro La Mettrieho dost moudrá, když zároveň není možné její moudrosti dosáhnout?²⁹⁵

La Mettrie dále píše podobnou analogii na tělo mužské a rostlinné a vysvětluje také paralely rozmnožování, jež jsou podobně výrazné, ovšem obtížněji pochopitelné. První kapitolu zakončuje jakousi adorací na Prusko, La Mettrie přirovnáním pruského národa ke krásnému lesu a vyzdvihuje význam ušlechtilosti, jenž může roubovat člověka podobně jako roubojeme stromy. Je zde pak odkaz právě na Fridricha II., kterého označuje La Mettrie za panovníka, jenž vyniká duchem a Prusko je pak vlastní krásného umění

„*Překvapuje tedy, že krásná umění považují dnes Prusko za svou vlast? A nemá duch právo očekávat ty nejsvědňější výhody, kterých se mu dostane od panovníka, jenž sám vyniká duchem?*“²⁹⁶

5.2. Kapitola druhá

V druhé kapitole pak La Mettrie zastává zcela opačný přístup a to tak, že se zaměřuje na rozdíly mezi říší živočichů a rostlin. Toto je, jak jsme se již přesvědčili,

²⁹⁰ LA METTRIE, Julien Offray de. Výbor z díla. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958. Filosofická knihovna (Nakladatelství Československé akademie věd).

²⁹¹ Ibidem.

²⁹² LA METTRIE, Julien Offray de. Výbor z díla. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958. Filosofická knihovna (Nakladatelství Československé akademie věd).

²⁹³ Ibidem.

²⁹⁴ Ibidem. s. 53.

²⁹⁵ Ibidem.

²⁹⁶ Ibidem. s. 56.

La Mettrieho běžnou praxí, tedy vyvracet argumenty a tím potvrzovat jejich správnost. Jako první rozdíl vidí pak nemožnost pohybu rostlin a fakt, že rostlině chybí chápavost a cit.²⁹⁷ Na rozdíl od rostlin pak člověku pohyb nečiní jakoukoliv námahu, a naopak je velmi potřebný ke zdraví těla. La Mettrie dále zmiňuje příčiny těchto rozdílů, jež spatřuje v rozdílech samých a jejich zákonech.²⁹⁸ Příroda stvořila organismy tak, aby mohly uspokojovat své potřeby, je ale logické, že čím více potřeb má organismus, stroj, tím více prostředků mu dala, aby je mohl uspokojit. Zároveň potřebuje mnohem méně chápavosti, protože je nadmíru snadné ho živit. Pokračuje přirovnání rostliny ke kojenci, které je přisáto k prsu matky a nepotřebuje se pohybovat, jelikož jeho potřeby jsou omezeny, rostlina stejně tak nemá žádné starosti a potřeby. Oplodnění je pak u rostlin možné, i když jsou rostliny od sebe vzdáleny. La Mettrie používá krásnou metaforu, když mluví o ošacení rostliny přírodou, která rostlinám utká šat nejkrásnějších barev.²⁹⁹ Tuto metaforu už kupodivu nalezneme v Bibli, Evangeliu podle Matouše: „*Jestliže tedy Bůh tak obléká polní trávu, která tu dnes je a zítra bude hozena do pece, neobleče tím spíše vás, malověrní?*“³⁰⁰

Hlavní rozdíl mezi rostlinou člověkem pak dle La Mettrieho spočívá v tom, že rostliny nemají duši a instinkty. La Mettrie dodává podobnost rostlin s nerosty a klade si otázku o jejich původu. Odpověď na ni je mu neznáma, odmítá přístup vdechnutí duše kamenům, odsuzuje i filozofy, kteří se pokusili jim vdechnout život, jejich jména ale neuvádí.

Pokračuje jistou omluvou starověkých myslitelů, kteří dle La Mettrieho nemohli pochopit princip duše, nebo o ní měli mylnou představu, zde se možná odvolává na Platona, který již, jak víme, o duši uvažoval.³⁰¹

Dodává, že duše je pro ně stejně nepochopitelná jako představa hodinek. Hodinky se pak mohou zdát pro divochy, jak La Mettrie tvrdí, věcí nepochopitelnou, pro současníky ovšem předmětem běžné potřeby, kterému přiznávají neznalí lidé duši, ovšem jedná se o pouhý mechanismus. Jediná duše, která je do tohoto předmětu vdechnuta, je duše hodináře, bez kterého by nebyly k užítu.³⁰² La Mettrie pokračuje zpochybněním Boha, což odůvodňuje existencí fyziky, tyto dva faktory se pak podle jeho názoru vylučují. Dodává, že

²⁹⁷ Ibidem.

²⁹⁸ LA METTRIE, Julien Offray de. Epikurův systém: Člověk rostlina ; Anti-Seneka ; List mému duchu ; Umění užívat. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1966. .s. 57

²⁹⁹ Ibidem. s. 58.

³⁰⁰ NASH, Andy. *Evangelium podle Matouše*. Praha: Církev adventistů sedmého dne, 2016. Průvodce studiem Bible.

³⁰¹ LA METTRIE, Julien Offray de. Epikurův systém: Člověk rostlina ; Anti-Seneka ; List mému duchu ; Umění užívat. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1966

³⁰² Ibidem. s. 59.

i přes značné společné prvky se rostliny snad více liší, nežli podobají, člověk je totiž ze všech bytostí ten nejoduševnělejší. Druhou kapitolu zakončuje tím, že měla-li by rostlina duši, byla by pak pěknou duší, jež by se ničím nezabývala a neoplývala by tím, co duši dělá duši. Jako další organismy, které popisuje jako mezifázi člověka a zvířete, označuje polyp a další živočichy, které zatím neznáme, ovšem tyto živočichové se nemálo pohybují, jen aby si našli potravu či se rozmnožili.³⁰³

5.3. Kapitola třetí

V třetí kapitole se La Mettrie soustředí na pozorování obrazu přírody.

„Nic není příjemnější než takové pozorování...“³⁰⁴

„Jaký obraz nám poskytuje podívaná na svět!“³⁰⁵

Vyzývá k tomu, abychom nepohrdali sebemenším živočichem, jelikož jakákoliv jemná nuance našeho mozku, tedy centra naší duše nás může svrhnout na jejich úroveň.³⁰⁶ Člověka dává na první místo a rostlinu či nerost označuje za nejnižší stupeň, do těchto stupňů či řad, jak je La Mettrie nazývá řadí živočichy podle stupně oduševnělosti. Přiznává, že sám nedokáže určit, jaké jsou hranice duše, ovšem nezabývá se pak do té míry stavbou živočicha, ale spíš filozofií a jeho jediným vůdcem je příroda. Opět opakuje to, že člověk se liší od zvířat a rostlin právě množstvím potřeb, z kterých pramení i naše štěstí.

Poukazuje na ironii celého lidského života, kdy radosti, smutky a starosti vlastně tvoří život a jsou dokonce pramenem našeho štěstí a důstojnosti, je tedy důležité tyto potřeby naplňovat. Doplnuje další analogii na lidské o opičí tělo a opět zmiňuje Descarta a jeho nedokonalou teorii o zvířatech. Na závěr dodává, že naše duše je ze stejné dílny jako tělo a duše živočichů, ovšem převyšuje všechny tvory ve své kvalitě. Dílnou je míněna nepochybně příroda.³⁰⁷

Věnuje se také otázce instinktu, jenž je u člověka postaven do pozadí. Příčinu toho, proč je mládě schopné den po narození chodit a lidské mládě nikoliv spatruje v délce lidského života. Jelikož mládě zvířecí má mnohem kratší život, kdežto člověk stráví v děloze jen jednu pětadvacetinu svého života, jeho tělo potřebuje čas na to, aby se mohlo vyvinout a vydrželo takto dlouhý život, člověk tím ostatně neztratí ale získá, protože

³⁰³ Ibidem.

³⁰⁴ Ibidem. s. 61.

³⁰⁵ Ibidem.

³⁰⁶ LA METTRIE, Julien Offray de. Epikurův systém: Člověk rostlina ; Anti-Seneka ; List mému duchu ; Umění užívat. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1966.

³⁰⁷ LA METTRIE, Julien Offray de. Epikurův systém: Člověk rostlina ; Anti-Seneka ; List mému duchu ; Umění užívat. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1966.

má pak dokonalejší orgány. Instinkt by pak nestačil na překonávání všech překážek a slabostí člověka, jinými slovy, to, jak nás příroda uhnětla je bezpochyby správné a nezpochybnitelné.³⁰⁸

„Instinkt zvířat by nemohl čelit všem těm slabostem člověka přicházejícího na svět, které vládnou nad jeho kolébkou.“³⁰⁹

La Mettrie si v závěru spisu přiznává, že jeho teorie o přikládání duší živočichům nejsou ničím novým a s ironií, jemu vlastní tento fakt komentuje:³¹⁰

„Vždyť mnozí filozofové, a dokonce i mnozí teologové přiznali duši živočichům, takže jeden z teologů prohlásil, že duše člověka je ve stejném poměru k duši zvířatů jako duše andělů k duši člověk, a nepochybně i duše boha k duši andělů.“³¹¹

³⁰⁸ LA METTRIE, Julien Offray de. Epikurův systém: Člověk rostlina ; Anti-Seneka ; List mému duchu ; Umění užívat. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1966.

³⁰⁹ Ibidem. s. 64.

³¹⁰ Ibidem. s. 64.

³¹¹ Ibidem. s. 64.

6. Analýza novodobé předmluvy k oběma dílům

Předmluva k českému vydání spisu *Člověk stroj* je dílem profesora filozofie Jindřicha Srovnala (1924–2005). Srovnal studoval na Moskevské státní univerzitě. Předmluvu doplnil nejen ke sborníku La Mettrieho děl, ale také k vybraným spisům Diderotovým a Helvétiovým, všechna tato díla, doplněná o jeho předmluvu, vyšla v padesátých letech 20. století.³¹² Jindřich Srovnal patřil k šesti novým docentům ustanoveným na filozoficko-historické fakultě v roce 1957, patřil mezi mladé komunistické posily pedagogického sboru.³¹³ Mimo to, že byl na fakultu přiřazen jako jakási kádrová posila, původně vyučoval na VŠPS (tedy Vysoké škole politické a sociální v Praze). Tato škola byla založena dekretem prezidenta republiky v roce 1945, původní myšlenka školy, na níž by mohli přednášet lidé odlišné politické orientace vzala po roce 1948 za své, zrušena pak byla na přelomu let 1952 a 1953 byla poté zaměřena na přípravu státního a stranického aparátu.³¹⁴ Srovnal se přímo účastnil kauzy nazvané Ivem Treterou jako „spiknutí neschopných“.³¹⁵ Jednalo se o Srovnalovu kritiku docenta Ladislava Tondla kvůli redigovanému vydání sborníku statí *Otázky teorie poznání*, kde Tondl zveřejnil i některé výtahy z diplomových prací svých žáků. Srovnal a mimo jiné Vladimír Mlíkovský a Vladimír Ruml toho pak využili jako záminku k demonstraci Tondlova špatného vlivu na studenty a šíření „nevhodných přístupů“, které nebyly zatíženy dogmatickými přístupy marxismu a leninismu, což mělo za následek soudružskou kritiku a sebekritiku docenta Tondla, která se odehrávala na fakultě v roce 1959.³¹⁶ Od roku 1970 mu byl udělen zákaz přednášet a publikovat knihy a v roce 1971 byl ze strany vyškrtnut, příčinu jeho vyškrtnutí ze strany se mi nepodařilo dohledat, ovšem je možné, že v archivu ABS by na tuto otázku mohla být odpověď.³¹⁷ Je možné, že Srovnal nesouhlasil s okupací z roku 68 či proti ní protestoval, což by mohl být důvod pro zákaz publikace, přesný důvod se ale můžu jen dohadovat. Po roce 1995 byl členem Masarykova ústavu AV ČR, podílel se

³¹² LA METTRIE, Julien Offray de. *Epikurův systém: Člověk rostlina ; Anti-Seneka ; List mému duchu ; Umění užívat*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1966.

³¹³ PETRÁŇ, Josef a Lydia PETRÁŇOVÁ. *Filozofové dělají revoluci: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948-1968-1989)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2994-0.

³¹⁴ ZOUHAR, Jan, PAVLINCOVÁ, Helena a GABRIEL, Jiří. *Česká filosofie v letech 1945-1948*. Vydání I. Brno: Academicus, 2013. 298 stran. ISBN 978-80-87192-22-1.

³¹⁵ Ibidem.

³¹⁶ Ibidem. s. 242.

³¹⁷ JAREŠ, Jakub a kol. *S minulostí zúčtujeme: sebereflexe Filozofické fakulty UK v dokumentech sedmdesátých a devadesátých let 20. století*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014. 731 s. Šťastné zítřky; sv. 14. ISBN 978-80-200-2345-2.

na vydávání sebraných spisů T.G.M., jako například *Sebevražda a Základové konkrétné logiky*.

Jak jsem již výše uvedla, předmluva k spisu *Člověk stroj* je dílem docenta Jindřicha Srovnala a je doplněna o značně tendenční informace, jež jsou doplněny o citace Karla Marxe a jeho děl. Najít spojení mezi těmito dvěma filozofy je obtížné, ale jistá spojnice by pak byla možná v podobě filozofického směru, jakým je materialismus. La Mettrie bývá také v některých publikacích označen nejen za materialistu, ale za vyznače scientismu.³¹⁸ Scientismus je pak popsán v publikaci Ladislava Majora a Milana Sobotky jako jeden z hlavních směrů vyznávaných liberální buržoazií.³¹⁹ V předmluvě této publikace pak můžeme vyčíst vývoj filozofie, který oba již řečení přikládají revoluci, a právě vývoji hlavně liberální buržoazie. Důsledek rozdělení buržoazie, která se proměňovala po revolucích v třicátých letech 19.století, již měl údajně zapříčinit mimo jiné kapitalistický způsob výroby, se projevila i později vyostřením třídních bojů, a to v 30. a 40. letech 19. století.³²⁰ Jako hlavní proudy této poklasické buržoazní filozofie označují positivismus, novokantovství, spiritualismus a nové formy materialismu. Ovšem ani v jedné z novodobých předmluv nenalezneme jasně definovanou příčinu k vydávání La Mettrieho spisů, a to ani z pohledu osvíceneckého směru jako jakéhosi předvoje francouzské revoluce roku 1789.

Dílo, jež je i v Srovnalově předmluvě vychvalováno, jsou F.A.Langeho Dějiny materialismu.³²¹ F.A.Lange je výše zmíněnými autory označován za fyziologického novokantovce. Lange, dle Srovnalovy předmluvy právě v tomto díle byl schopný docenit filozofa La Mettrieho formátu a rozvedl více jeho teorie. Lange zastával názor, že veškerá metafyzika je šílenství svého druhu, podobně se stavěl i k materialismu,

³¹⁸ HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie: jasně a stručně*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008. 265 s. ISBN 978-80-7387-015-7.

³¹⁹ MAJOR, Ladislav a SOBOTKA, Milan. *Dějiny filosofie: určeno pro posl. fak. filozof. [Díl] 3, Kapitoly z dějin poklasické buržoazní filozofie 19. a počátků 20. století*. 1. vyd. Praha: SPN, 1982. 203 s.

³²⁰ Ibidem. s. 2.

³²¹ LA METTRIE, Julien Offray de. Výbor z díla. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958. Filosofická knihovna (Nakladatelství Československé akademie věd).

materialistické psychofyzické uspořádání člověka jím bylo prohlášeno za esenci zkušenosti, čímž zrelativizoval objektivitu poznání.³²²

Materialismus do jisté míry vyznával i Marx, spolu s Engelsem jako teorii dialektického, tak historického materialismu částečně odvodili od Hegela.³²³ Obraz dialektického materialismu pak Marx zpracoval v díle *Kapitál*.³²⁴ V Marxových očích materialismus není o rozvoji myšlenky, ale hmoty. Ideje, myšlenky a pojmy jsou pak odvozené od předmětu. Jen okrajově zmíním tři zákony dialektického materialismu. Jednou ze zásad rozvíjení veškeré hmoty vnímají zákon přechodu kvality na kvantitu, toto uvádí Engles na příkladu přeměny semena v rostlinu.³²⁵ Historický materialismus je pak založen na ekonomických vztazích, jež zásadním způsobem ovlivňují společnost. Vidinu filozofa jako pozorovatele a zapisovatele, myslitele Marx, podobně jako La Mettrie, odmítá a postavu filozofa vnímá jako někoho, kdo by se měl snažit změnit běh událostí, a ne pouze jevy popisovat.³²⁶ Jak jsem již popsala výše, La Mettrie vlastně opovrhne filozofem, jenž není lékařem a nezná lidské tělo, měl by totiž tělu rozumět komplexně o zasahování do dějinných událostech filozofem však v jeho dílech nenajdeme žádnou zmínku. Vidíme tedy, že Marxova materialistická filozofie se diametrálně odlišovala od té La Mettrieho a jen velmi těžko bychom mezi nimi hledali paralelu, možná snad jedině v Marxově teorii potřeb, jež se letmo podobá La Mettrieho, ovšem zdaleka nemůžeme mluvit o stejné radikálnosti, které je La Mettrie zastáncem. Zůstává tedy otázkou, proč je právě v předmluvě k jeho dílům uvedeno tolik citací právě Marxových děl.

6.1. Předmluva Jindřicha Srovnala

Jindřich Srovnal ve své předmluvě k dílu *Člověk stroj*, spis byl vydán v roce 1955, charakterizuje osvícenství a jako jeho hlavního představitele označuje Johna Locka. Osvícenství pak jako jednu z hlavních opor feudální reakce.³²⁷ Johna Locka pak vnímá jako de facto autora francouzského materialismu, jehož povědomí rozšířil Voltaire ve svých *Lettres philosophiques sur les Anglais*.³²⁸ Jako nejvýstižnější charakteristiku Lockových

³²² HOLZHEY, Helmut a RÖD, Wolfgang. *Filosofie 19. a 20. stol. II., Novokantovství, idealismus, realismus a fenomenologie*. Vyd. 1. Praha: OIKOYMENH, 2006. 515 s. Dějiny filosofie; sv. 12. ISBN 80-7298-178-1.

³²³ HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie: jasně a stručně*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008.

³²⁴ Ibidem. s. 197.

³²⁵ Ibidem.

³²⁶ Ibidem.

³²⁷ LA METTRIE, Julien Offray de. Výbor z díla. *Člověk stroj*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958. Filosofická knihovna (Nakladatelství Československé akademie věd).

³²⁸ Ibidem. s. 5

myšlenek pak Srovnal prezentuje Engelsův výrok o Lockovi jako synovi třídního kompromisu anglické buržoazní revoluce roku 1688.³²⁹ Srovnal označuje Voltairovy závěry a teorie jako dlouhodobě nedostačující podklady, pro potřebu vyhrocení konfliktu mezi zástupci absolutistické monarchie a intelektuály, duchovními představiteli francouzské buržoazie. Jako plod hnutí francouzských buržoazních intelektuálů pak označuje Encyklopedii a předchůdce francouzského materialismu právě Johna Locka a Isaaca Newtona.³³⁰

Srovnal hodnotí postavení La Mettrieho jako filozofa nedoceněného jak v dnešní, tak v době jeho života, kdy nebyl skoro nijak zmiňován ani svými potenciálními kolegy, a pokud byl, tak hanlivým a popuzujícím způsobem. Srovnal se domnívá, že vinou buržoazní vědy je La Mettrie vnímán jako černá ovce filozofie. Za tento fakt obviňuje i Diderota, jenž se ve svém díle mířil kritiku právě na osobnost La Mettrieho.³³¹ Srovnal označuje za první pokus o obnovení filozofova odkazu již výše zmíněné dílo Langeho *Dějiny Materialismu*, zde, v rozsáhlé charakteristice La Mettrieho díle rozpracovává jeho teorii v posloupnostech a detailech, dílo není přeloženo do češtiny. Lange, dle Srovnala, přikládá La Mettrieho neoblíbenost jeho nepopulárním a radikálním názorům na náboženství, také pak vliv Hegelovy historicko-filozofické koncepce.³³² Tato Hegelova koncepce omezuje historii na rozvíjení rozumu v životě státu, dějiny se tedy týkají dějin politických. Ostatní umění, filozofie a náboženství stojí jakoby nad dějinami, jelikož jsou přiřazovány zemím absolutního ducha.³³³

Na závěr Srovnal apeluje na úkol pro marxistické dějiny filozofie, které by se měly tímto filozofem, jenž označuje za buřiče materialismu, zabývat a povznést ho ze stínu dějin. Konstatuje ale, že se tak zatím nestalo a uvádí konkrétní příklady studie Serjožnikové a Děborinovy popisy k La Mettrieho spisům, jež neoznačuje za povedené.³³⁴ Dále konstatuje, že ani dvousté výročí La Mettrieho smrti se neseťkalo s uvědomělou reakcí ze strany marxistického tisku, a to jako francouzského, tak českého. Na tomto vydání

³²⁹ Ibidem. s. 6.

³³⁰ LA METTRIE, Julien Offray de. Výbor z díla. Člověk stroj. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958. Filosofická knihovna (Nakladatelství Československé akademie věd).

³³¹ Ibidem.

³³² LA METTRIE, Julien Offray de. Epikurův systém: Člověk rostlina ; Anti-Seneka ; List mému duchu ; Umění užívat. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1966.

³³³ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Vyšehrad, 1999. s. 335

³³⁴ LA METTRIE, Julien Offray de. Výbor z díla. Člověk stroj. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958. Filosofická knihovna (Nakladatelství Československé akademie věd).

jako recensent spolupracoval i dr. Sviták, autor předmluvy k souboru děl, jehož součástí je i spis *Člověk rostlina*.³³⁵

6.2. Předmluva Ivana Svitáka

Výše zmíněný Jindřich Srovnal byl vědeckým redaktorem i k dalším souborům La Mettrieho spisů, tentokrát však z roku 1966. Předmluvy se pak ujal doktor Ivan Sviták. Postava Ivana Svitáka nám pak osvětluje jisté události odehrávající se na půdě Filozofické fakultě a možná i prapůvod Srovnalova vyloučení ze strany.

Ivan Sviták byl členem komunistické strany od roku 1948 a mezi svými kolegy ve straně byl známý svými marxistickými a prosocialistickými názory, ovšem po roce 1956 se od této ideologie odklonil a začal prosazovat spojení demokracie a socialismu.³³⁶ Jeho články byly odmítány tehdejší ideologií jako buržoazně filozofické a šířily se i za hranice převážně na území bývalého SRN a přejímaly je také radiové stanice jako například Svobodná Evropa.³³⁷ Tento fakt mu způsobil to, že byl stranou označený za revizionáře ovlivněného surrealistickými myšlenkami, jež byly označeny za odrůdu trockismu. Sviták byl následně vyloučen ze strany a také propuštěn z FF. Situace se ovšem změnila v roce 68, kdy byl opět přijat a rehabilitován na půdu Filozofické fakulty UK právě na návrh Jindřicha Srovnala³³⁸. Tento záměr se povedl a Svitákův návrat byl skutečně Prezidiem akademie uznán Prezidiem akademie. Po roce 68 se však situace změnila a Sviták byl ve chvílích okupace mimo republiku a chystal se na oficiálně povolenou stáž do USA, v duchu událostí roku 68. Za hranicemi v USA zůstal poté až do roku 1989, Československými médii označen za kontrarevolucionáře a i přes jeho pokusy o legalizaci pobytu v Americe, které se setkaly s neúspěchem byl odsouzen jako pravicový oportunista. Po roce 1989 se vrací do Česka a byl členem Levého bloku.³³⁹ Jeho předmluva z roku 1966 je oproštěna o odkazy na marxismus či leninismus v podobném duchu, jako tomu bylo v Srovnalově předmluvě k *Člověku stroji*. Je možné, že tomu také bylo z důvodu roku vydání předmluvy a uvolnění režimních nároků na dodržení

³³⁵ LA METTRIE, Julien Offray de. Epikurův systém: Člověk rostlina ; Anti-Seneka ; List mému duchu ; Umění užívat. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1966.

³³⁶ Zilinská, Blanka - Svobodný, Petr. *Česká věda a Pražské jaro (1963-1970). Sborník z konference. (Praha 22. - 23. listopadu 2000)*. [Ed.]: Zilinská, Blanka - Svobodný, Petr. Praha : Karolinum, 2001. 425 s. (Práce z dějin vědy. = Studies in the history of sciences and humanities. 2.)

³³⁷ Ivan Sviták, *Archiv plus, zvukové nahrávky* [online]. [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/ivan-svitak-v-obnovenem-prevleku-za-vedce-7586315>

³³⁸ Ivan Sviták, *Archiv plus, zvukové nahrávky* [online]. [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/ivan-svitak-v-obnovenem-prevleku-za-vedce-7586315>

³³⁹ Ibidem.

marxsisticko leninistického dogmatu a jeho zmiňování v předmluvách k odborným publikacím.³⁴⁰

³⁴⁰ LA METTRIE, Julien Offray de. Epikurův systém: Člověk rostlina ; Anti-Seneka ; List mému duchu ; Umění užívat. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1966.

Závěr

Předmětem mé práce byl filozof Julien Offray de La Mettrie, jeho životní osudy, a hlavně dva spisy, které jsem se pokusila vyložit v kontextu doby, La Mettrieho názorů, životních postojů a filozofických myšlenek. Dohledat potřebnou literaturu k tématu osvícenství nebyl až takový problém, ovšem o La Mettriem není publikovaného mnoho v českém jazyce, musela jsem tedy zabrousit do anglické a francouzské sekundární literatury, kde sice díla o tomto filozofovi vycházela, nicméně jsem stále narážela na problém s nedostatkem informací. Tímto faktem jsem byla překvapená, vzhledem k zajímavým teoriím, které se nacházejí v jeho dílech. La Mettrie vynikal dle mého soudu zajímavou osobností i životními peripetemi, jež byly často spojeny s jeho nechutí k názoru většiny, především pro jeho radikální ateismus a sarkasmus, s kterým se obracel na teology a duchovní představitele či lékaře. Jak jsem zjistila, nebyl ani mezi svými současníky zvláště oblíben a jeho názory i jméno tak trochu zapadlo v historii. Často je mu v publikacích o filozofii dedikována pouze stručná informace týkající se jeho materialistických teorií.

Jeho dvě díla *Člověk stroj* a *Člověk rostlina* v sobě skrývají mnoho odkazů na analogie mezi říší živočichů, rostlin a tou lidskou, které La Mettrie staví do jedné roviny a často až s přehnanou důsledností zdůrazňuje roli přírody na lidský původ a život všech organismů. Bylo by ale jistě vhodné, což bude možná předmětem mého dalšího bádání, ověřit, nakolik byly La Mettrieho teorie originální v kontextu vědění a znalostem doby.

Pokud chtěl La Mettrie vysvětlit jeho postoj k mechaničnosti a provázanosti těla, jednotlivých orgánů a mozku s duší, bylo by se mu to i možná povedlo, nebýt vysmívajících se a ironizujících komentářů na adresu jeho kolegů či nepřátel, což možná v mnohém překrylo kvalitu a nadčasovost jeho spisů. Přesný důvod, proč La Mettrie nedominuje učebnicím filozofie, se můžeme jen domnívat, snad by se více informací o jeho soukromém životě nacházelo v archivech francouzských či města Saint-Malo, kde vyrůstal. Ovšem měla jsem možnost navštívit toto město v minulých měsících, ale kromě po něm pojmenované ulice zde nenajdeme o La Mettriem žádnou zmínku.

Na závěr jsem se pokusila rozebrat předmluvy k jeho dvěma dílům, která vyšla v roce 58 a 66. Na pozadí historických událostí panujících v Československu té doby se pomocí předmluv zrcadlí příběh jeho dvou recenzentů, jenž je velmi zajímavý sám o sobě, a kdyby mi to čas a rozsah práce dovolil, byla bych se mu věnovala ještě o trochu více. Je ovšem jasné, že rozdíl mezi dvěma předmluvami, tedy mezi tou, která je protkána odkazy

na Marxova díla a Engelsovými citáty a tou, jež byla napsána filozofem později označeným de facto za nepřítele socialistického Československa, se zdají jako jemné nuance, které by snad běžnému čtenáři unikly. Proto jsem se snažila na ně poukázat a prokázat tak, že La Mettrieho odkaz byl zohledňován právě i v této etapě naší historie. Stejně jako se dr. Jindřich Srovnal obracel ve své předmluvě na marxistickou společnost a vyzýval ji, aby se zabývala La Mettrieho životem a teoriemi hlouběji, i já bych se ráda obrátila na demokratickou společnost a doufala, že La Mettrieho jméno neupadne v úplné zapomnění. Snad mi bude umožněno se La Mettrieem zabývat i v budoucnu.

Seznam literatury

Prameny:

BOISSIER, Raymond. La Mettrie, Médecin, Pamphlétaire et Philosophe (1709 –1751). Paris: Belles Lettres, 1931.

Ivan Sviták, *Archiv plus, zvukové nahrávky* [online]. [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/ivan-svitak-v-obnovenem-prevleku-za-vedce-7586315>

LA METTRIE, Julien Offray de. Epikurův systém: Člověk rostlina ; Anti-Seneka ; List mému duchu ; Umění užívat. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1966.

LA METTRIE, Julien Offray de (1709-1751). *L'Homme machine*, par La Mettrie. Avec une introduction et des notes de Assézat. [Précédé de l'éloge de l'auteur, par Frédéric II, roi de Prusse.] [online]. [cit. 2021-11-03]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6253039v/f13.item#>

LA METTRIE,, Julien Offray de. *L'homme-plante*. [online]. À Potsdam chez Chretien Frederic Voss., 1748 [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1055840c?rk=21459;2>

LA METTRIE, Julien Offray de. Výbor z díla. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958. Filosofická knihovna (Nakladatelství Československé akademie věd).

MAJOR, Ladislav a SOBOTKA, Milan. *Dějiny filozofie: určeno pro posl. fak. filozof. [Díl] 3, Kapitoly z dějin poklasické buržoasní filozofie 19. a počátků 20. století*. 1. vyd. Praha: SPN, 1982. 203 s.

VOLTAIRE. *The age of Louis XIV*. London: Dent and Sons, [1926]. Everyman's library. 780, History.

Sekundární literatura:

Dictionnaire universel, contenant généralement tous les mots françois tant vieux que modernes, et les termes de toutes les sciences et des arts... ([Reprod.]) / par feu Messire Antoine Furetière,... [online]. [cit. 2022-04-11]. Dostupné z:<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k50614b/f74.item.zoom>

DURANT, Will a DURANT, Ariel. *The age of Voltaire: a history of civilization in Western Europe from 1715 to 1756, with special emphasis on the conflict between religion and philosophy*. New York: Simon and Schuster, 1965.

Dülmen, Richard van - Všetíček, Martin, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století). Díl 1. Dům a jeho lidé*. Dülmen, Richard van. [Z něm. originálu přeložil]: Všetíček, Martin. Praha : Argo, 1999. 338 s. (Každodenní život. 3.) ISBN:80-7203-116-3

DUROZOI, Gérard a André ROUSSEL. *Filozofický slovník*. Přeložil Jan BINDER. Praha: EWA, 1994. ISBN 80-85764-07-5.str. 284.

GARLAND, Henri B. a Ronald GRIMSLEY. *The Age of Enleightenment*. England: Penguin books, 1979.

GRIMSLEY, Ronald, ed. *The Age of Enlightenment 1715-1789*. 1st publ. London: Penguin Books, ©1979. Pelican Books.

HAUBELT, Josef. *České osvícenství*. 2., rev. a rozš. vyd. Praha: Rodiče, 2004.

HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie: jasně a stručně*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008. 265 s.

HOLZBACHOVÁ, Ivana. *Voltaireovo pojetí náboženství* [online]., 10 [cit. 2021-9-7]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/115492/1_StudiaPhilosophica_57-2010-1_11.pdf?sequence=1

HOLZHEY, Helmut a RÖD, Wolfgang. *Filosofie 19. a 20. stol. II., Novokantovství, idealismus, realismus a fenomenologie*. Vyd. 1. Praha: OIKOYMENH, 2006. 515 s. Dějiny filosofie; sv. 12. ISBN 80-7298-178-1.

IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství*.; [Z německého orig. přeložil]: Pokorný, Martin. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 268 s.

JAREŠ, Jakub a kol. *S minulostí zúčtujeme: sebereflexe Filozofické fakulty UK v dokumentech sedmdesátých a devadesátých let 20. století*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014. 731 s. Šťastné zítřky; sv. 14. ISBN 978-80-200-2345-2.

KONEČNÝ, Michal - Cerman, Ivo. *Tváře osvícenství*. Michal Konečný, Ivo Cerman. První vydání Kroměříž : Národní památkový ústav, 2021. 287 stran : ilustrace (převážně barevné), portréty, plány, faksimile ; 21 cm.

LANGE, Friedrich Albert. *Geschichte des Materialismus: und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart. Bd. I, Geschichte des Materialismus bis auf Kant*. Leipzig: Alfred Kröner, 1926. 12, 404 s.

LORMAN, Jaroslav - TINKOVÁ, Daniela. *Post tenebras spero lucem. Duchovní tvář českého a moravského osvícenství*. [Ed.]: Lorman, Jaroslav - Tinková, Daniela. Praha : Casablanca, 2008. 414 s.

LOUIS, Ducros. *Les encyclopédistes*.s. Paris : Champion, 1901.

MAGENSCHAB, Hans. *Josef II. Revolucionář z boží milosti*. . [Z něm. originálu přeložil]: Tvrdlík, Milan. Praha : Brána, 1999.

NASH, Andy. *Evangelium podle Matouše*. Praha: Církev adventistů sedmého dne, 2016. Průvodce studiem Bible.

NOSKOVÁ, Lenka. *EVOLUČNÍ MYŠLENKY V DÍLE JULIENA OFFRAY DE LA METTRIE* [online]. Praha, 2010 [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/26637/130000744.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Bakalářská práce. Fakulta humanitních studií UK.

PEARSE, Meic. *The age of reason: from the wars of religion to the French Revolution, 1570-1789*. 1st pub. Oxford, UK: Monarch Books, 2007.

PETRÁŇ, Josef a Lydia PETRÁŇOVÁ. *Filozofové dělají revoluci: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948-1968-1989)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2994-0.

PETRÁŇ, Josef. *Kalendář: velký stavovský ples v Nosticově Národním divadle v Praze dne 12. září 1791*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1988. Spirála.

ROTREKL, František. *Osvícenská kritika náboženství* [online].[cit. 2021-9-8].Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1421/jaro2005/RLA07/418091/Osvicenska_kritika_nabozenstvi.pdf

SOBOUL, Albert. *Encyklopedie, aneb, Racionální slovník věd, umění a řemesel*. výbor pořídil a předmluvu napsal Albert Soboul ; z francouzského originálu ... přeložil Václav Jílek. 1. autoris. vyd. Praha : SNPL, 1954; (Rudé právo).

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Vyšehrad, 1999.

ZOUHAR, Jan, PAVLINCOVÁ, Helena a GABRIEL, Jiří. *Česká filosofie v letech 1945-1948*. Vydání I. Brno: Academicus, 2013. 298 stran. ISBN 978-80-87192-22-1.

Zilynská, Blanka - Svobodný, Petr. *Česká věda a Pražské jaro (1963-1970). Sborník z konference. (Praha 22. - 23. listopadu 2000)*. [Ed.]: Zilynská, Blanka - Svobodný, Petr. Praha : Karolinum, 2001. 425 s. (Práce z dějin vědy. = Studies in the history of sciences and humanities. 2.) ISBN:80-246-0374-8